

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
VALSTSTIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

**TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANA ADMINISTRATĪVAJĀ
PROCESĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: **Dāvis Pastars**

Studenta apliecības Nr.: dp12088

Darba vadītāja: Mg.iur. Anita Kovaļevska

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā “Tiesas sēdes gaitas fiksēšana administratīvajā procesā”, sekojot Administratīvā procesa likuma vēsturiskajai attīstībai, ir analizēta tiesas sēdes gaitas fiksēšanas attīstība, tiesas sēžu sekretāra pienākumi un tiesības tiesas sēdes laikā, tiesneša atbildība tiesas sēdē. Tāpat darbā plaši analizētas tiesas sēdes gaitas fiksēšanas problēmas, kuras kalpo par pamatu tiesas sprieduma atcelšanai vai tiesas sēdes protokola atzīšanai par neesošu vai daļēji esošu.

Darba mērķis ir identificēt un sniegt risinājumus problēmām saistībā ar tiesas sēdes gaitas fiksēšanu administratīvajā procesā.

Atslēgvārdi: tiesas sēdes gaitas fiksēšana; tiesas sēdes protokols; tiesas sēžu sekretārs; tiesa; tehniskie līdzekļi.

ANNOTATION

By following the historical development of the Administrative procedure law, in the bachelor thesis “Recording of court hearing in administrative process” the development of court hearing recording is analyzed as well as rights and obligations of the court reporter, and also the judge’s responsibilities in trial of court. Problems of recording the court hearing, which can be basis for voiding the judgement or recognizing the protocol invalid or partly valid, are also broadly researched in the thesis.

The aim of the thesis is to identify and to give solutions regarding the recording of the court hearings in administrative process.

Keywords: Recording of court hearings; court hearing protocol; court reporter; court; technical instruments.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS VĒSTURE	7
1.1. Vēstures attīstība Latvijas valstī	7
1.2. Tehnoloģiju attīstība tiesā.....	11
2. TIESAS SĒDES GAITA.....	14
2.1. Pienākumi un tiesības tiesas sēdes laikā.....	14
2.2. Tiesneša atbildība tiesas sēdē un atbildības problēmas	15
3. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ SALĪDZINĀJUMS AR CITIEM PROCESIEM.....	18
4. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS SALĪDZINĀJUMS AR CITĀM VALSTĪM	22
4.1. Salīdzinājums ar Vācijas Administratīvā procesa likumu	22
4.2. Salīdzinājums ar Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksu	23
4.3. Salīdzinājums ar Igaunijas Administratīvā procesa kodeksu	24
5. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS PROBLĒMAS	26
5.1. Tiesas sprieduma atcelšanas pamats par neesošu vai daļēju tiesas sēdes protokolu	26
5.2. Audioprotokola lietderīguma apsvērumi	30
5.3. Par tiesas sēdes gaitas fiksēšanas paziņošanu procesa dalībniekiem un viņu tiesību ievērošana	31
5.4. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana, kad tiek apskatīts valsts noslēpums	35
KOPSAVILKUMS	37
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	39

IEVADS

Autora bakalaura darba izvēlētā tēma ir „Tiesas sēdes gaitas fiksēšanas administratīvajā procesā”, jo tiesas sēdes fiksēšana ir svarīga, lai visa tiesas sēdes norise būtu atspoguļota lietas materiālos. Tas nepieciešams, lai tiktu ievērota lietas dalībnieku līdztiesība, kā arī lai bez ievērības neatstātu svarīgus pušu argumentus, kas ir nozīmīgi tiesas nolēmuma taisīšanā.

Administratīvajā procesā tiesā pastāv lietas apstākļu objektīvās izmeklēšanas princips. Tas nozīmē, ka tiesas pienākums lietas izskatīšanas gaitā ir noskaidrot patiesību un rast taisnīgu rezultātu.¹ Tiesai pašai jānoskaidro, vai pierādījumu ir pietiekami, vai arī nepieciešami papildu pierādījumi. Atšķirībā no civilprocesa, kur tiesa lietu izlemj, pamatojoties uz lietas dalībnieku sniegtajiem pierādījumiem, administratīvajā procesā tiesnesis iesaistās lietas izmeklēšanā.²

Tiesas sēdes gaitu fiksēja un noregulējumā iekļāva jau pirmskara laika procesa likumos. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana tikai aizsākta, lai nodrošinātu, ka lieta tiks izskatīta pēc iespējas precīzāk un kvalitatīvāk. Tolaik tiesas sēdes protokoli netika gatavoti tik izsmeļoši un precīzi kā mūsdienās, jo tiesas sēdes gaita tika fiksēta, rakstot protokolu ar roku. Mūsdienās tiesas sēdes fiksēšana notiek ar tehnisko līdzekļu palīdzību.

Administratīvā procesa likuma 15.nodaļa regulē tiesas sēdes gaitas fiksēšanu.

Darba mērķis ir izpētīt, kādos gadījumos tiesas sēdes gaitas fiksēšanā rodas problēmas, un sniegt šo problēmu iespējamus risinājumus. Tāpat autora mērķis ir noskaidrot, vai un kādas tiesas sēdes protokolēšanas un fiksēšanas nepilnības un problēmas aizskar pušu tiesības, tai skaitā cilvēktiesības. Kā arī darba mērķis ir noskaidrot, vai Administratīvā procesa likumā nav nepieciešams pārņemt civilprocesa un kriminālprocesa regulējumu. Darba mērķa sasniegšanai nepieciešams aplūkot tiesas sēdes gaitas fiksēšanas vēsturisko attīstību, Latvijas un Eiropas Savienības Tiesas praksi, kā arī Latvijas un citu valstu normatīvos aktus.

Darba autors darba izstrādes procesā izmanto sekojošas vispārzinātniskās pētījuma metodes:

1. Aprakstošā;
2. Vēsturiskā;
3. Salīdzinošā;
4. Teorētiskā;

¹ Pāvils L. Administratīvais process veicinās uzticību tiesu varai. Intervija ar Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju V.Jonikānu. Jurista Vārds, 2004, 24.februāris, Nr.7 (312). Citēts pēc grāmatas: Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 23.lpp.

² Turpat.

5. Dogmatiskā.

Darbs sastāv no ievada, 5 nodaļām, 11 apakšnodaļām, kopsavilkuma, izmantotās literatūras saraksta.

Darba rezultātā tiks izteikti priekšlikumi kvalitatīvākai tiesas sēdes gaitas fiksēšanai administratīvajā procesā. Tiks piedāvāti risinājumi, lai novērstu procesa dalībnieku iespējamus tiesību pārkāpumus, kas varētu rasties nepilnīgas tiesas sēdes gaitas fiksēšanas rezultātā.

1. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS VĒSTURE

1.1. Vēstures attīstība Latvijas valstī

Latvijas teritorijā līdz 1918.gada 18.novembrim tiesu iekārtu noteica 1864.gada 20.novembrī pieņemtais Krievijas likums par tiesu iestādēm (Учреждения судебных установлений). Šis likums lika pamatus jaunlaiku tiesu iekārtai pēc Francijas parauga.³ Jau tūlīt pēc Latvijas valsts dibināšanas sākās darbs pie Latvijas tiesu sistēmas izveides. 1918.gada 6.decembrī Tautas padome pieņēma pagaidu nolikumu „Par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību”. 1921.gada 4.martā tika pieņemts likums „Par administratīvām tiesām”, kas bija izstrādāts, par pamatu ņemot Krievijas Pagaidu valdības 1917.gadā izstrādāto likumprojektu.⁴ Taču secināms, ka likumā „Par administratīvām tiesām” nebija plašs regulējums par tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, jo tās pamats bija nostiprināts Civilprocesa kodeksa normās.

Latvijas valsts izveidošanās sākuma gados tiesas sēdes sekretārs (tolaik tiesas sekretārs) par katru tiesas sēdi rakstīja tiesas sēžu protokolu kārtībā, kas bija paredzēta Kriminālprocesa likuma un Civilprocesa likuma (toreiz Civīlprocesa nolikums) normās.⁵

Civīlprocesa nolikumā bija izveidota atsevišķa sadaļa – tiesas sēžu protokoli.

Protokols ārvalstu vēsturē tiek identificēts šādi: „(fr. *protocole*, jaunlat. *Prōtocolum*, no gr. valodas *prōtokollon*, tiešā nozīmē pielīmēts, - tā bija pirmā papīrusa loksne, kurai piestiprināja citas; no gr. valodas šis vārds kā *prōtocolum* pārgājis Justiniāna kōdeksā un no turienes pārņemts viduslaiku latīņu rakstos)”.⁶ Tas bija noteiktas formas apraksts, ko sastādīja pēc likuma, attēlojot tajā tiesas sēdes gaitu. To rakstīja gan nopratinot lieciniekus, gan pārbaudot pierādījumus un tamlīdzīgi.⁷

Nolikuma 216.pants paredzēja, ka miertiesnesis vai sekretārs miertiesneša uzdevumā katrā lietā sastādīja vienu kopīgu protokolu, vai arī īpašus protokolus.⁸ Turpat 217.pants noteica, kas ir svarīgākie apstākļi, kas jāieraksta protokolā, piemēram, mutisks paziņojums par pilnvarnieka izvēli, izteiktais prasības lūgums, pušu, liecinieku un lietpratēju aicinājums, viņu neierašanās un sekas, mutiski norādītie vai iesniegtie pierādījumi, liecinieku, lietpratēju atstatīšana un noraidīšana, tāpat arī pirmējo prasījumu grozīšana un lietpratēju atzinums,

³ Lazdiņš J. Krievijas Senāta judikatūras nozīme Baltijas tiesību piemērošanas problēmu jautājumos (1864–1917) (Kuršu ķoniņu lieta). Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011. 176.–177.lpp.

⁴ Likumu un Valdības rīkojumu krājums, 1921. 3.aprīlis, Nr.7.

⁵ V.Bukovskis „Civīlprocesa mācību grāmata” 1933. 330.lpp.

⁶ Būmanis A., Dišlērs K., Švābe A. „Latviešu konversācijas vārdnīca” 17.sējums. Rīgā: A.Gulbja spiestuve, 1938.

⁷ Turpat.

⁸ Civīlprocesa nolikuma 216.pants, 43.lpp.

viltrojuma pieteikšana, lūgumi un lēmumi, prāvnieku izlīgšana, mutiski izteiktas atsauksmes un sūdzības un citas darbības, kas noteiktas normatīvajā aktā.⁹

Ja prāvnieks neprasīja ierakstīt protokolā to, ko pretējā puse atzinusi, tad vēlāk nebija tiesībās atsaukties uz atzīto.¹⁰

Tiesas sēdes protokolu sastādīja pašā tiesas sēdē vai uzreiz pēc tās beigām. To parakstīja miertiesnesis un sekretārs, ja to sagatavojis. Tūlīņ pēc protokola sagatavošanas procesa dalībnieki, lietpratēji un liecinieki, ja prata rakstīt, parakstījās protokolā vai atsevišķos protokolos, kuros ierakstīti viņu paskaidrojumi vai viņu darbības. Prāvnieki varēja aizrādīt, ja tiesā notikusī darbība, izteiktie paziņojumi, prasījumi nav pareizi uzrakstīti. Prāvnieki par to varēja izdarīt piezīmes, kas atzīmējamas protokolā zem miertiesneša paraksta. Tiesnesis pārskatīja veiktās piezīmes un taisīja atzinumu.¹¹

Tiesas sēžu protokolā sekretārs ierakstīja visu tiesas sēdē notiekošo. Piemēram, tiesas sēdes protokolā tika norādīts sēdes datums, tiesas sastāvs, pušu vārds un uzvārds. Protokolā tika atspoguļots, kurš nav ieradies, vai dalībnieki ieradušies personīgi, vai ir deleģēti pilnvarnieki. Pēc tam - kādus dokumentus prāvnieki iesnieguši, viņu paskaidrojumus, paziņojumus un lūgumus. Protokolā īsi fiksēja uz vietas sniegtos pušu paskaidrojumus, ja tādi jau nebija iesniegti. Kā arī pierakstīja, ar kādu nolēmumu izbeigta sēde zināmā lietā un par to, kā un kad nolēmums tiks sastādīts. Protokolu apliecināja tiesas sēdes sekretārs un to parakstīja viss tiesas sastāvs ne vēlāk par divām dienām pēc tiesas sēdes pabeigšanas. Pusei, kas protokolu atzina par nepilnīgu vai nepareizi sastādītu, bija tiesības 7 dienu laikā no dienas, kad nolikta sprieduma vai lēmuma izgatavošana galīgā veidā, iesniegt tiesai piezīmes par protokolu. Iesniegtās piezīmes skatīja nākamajā tiesas sēdē tādā pašā tiesas sastāvā kā iepriekšējā tiesas sēdē.¹²

Izveidojoties Latvijas valstij, tika izveidota arī tiesu sistēma, kur jau tolaik tiesas sēdes gaitu atspoguļoja uz lapas, un to protokolēja tiesas sēdes sekretārs. Gadiem ejot, tiesas sēdes protokols pēc būtības netika mainīts. Tas tika uzlabots ar precīzāku saturu, kā arī izmainījās termiņi, kādos protokols ir parakstāms, kā arī tas, cik dienās iesniedzamas piezīmes.

Pēc Otrā pasaules kara Latvijas teritorijā darbojās Latvijas PSR Augstākā tiesa un tautas tiesas. 1958.gada 25.decembrī tika apstiprināti PSRS un savienoto un autonomo republiku tiesu iekārtas likumdošanas pamati.¹³

⁹ Turpat, 217.pants, 43.lpp.

¹⁰ Turpat, 218.pants, 43.lpp.

¹¹ Turpat, 219.pants, 43.-44.lpp.

¹² Turpat, 331.lpp.

¹³ Saskaņā ar minētajiem pamatiem Latvijas PSR Augstākā padome 1959.gada 27. novembrī pieņēma likumu "Par LPSR tiesu iekārtu", kas ar nelieliem grozījumiem bija spēkā līdz pat 1981.gadam. Minētais likums noteica

1981.gada 12.jūnijā tika pieņemts jauns likums “Par Latvijas PSR tiesu iekārtu”, taču tiesu sistēmā tas neko nemainīja. Šis likums bija spēkā līdz 1993.gada 1.janvārim, kad stājās spēkā likums “Par tiesu varu”. Tolaik tiesas sēdes protokols tika uzverts kā procesuāls dokuments, kuru raksta tiesas sēdes laikā un kurā atspoguļoja visas tiesas sēdē un ārpus tiesas sēdes izdarītās procesuālās darbības. Ierakstus protokolā veica tādā secībā, kādā notika procesuālās darbības. Pušu paskaidrojumus, liecinieku liecības, ekspertu mutvārdu paskaidrojumus atspoguļoja protokolā pirmajā personā, un šiem ierakstiem bija jābūt pēc iespējas pilnīgākiem. Nebija pieļaujama vārdu saīsināšana. Protokolā ierakstīja sēdes priekšsēdētāja rīkojumus un tiesas nolēmumus, kas pieņemti, neaizejot apspriežu istabā, kā arī tiesas debašu un prokurora atzinuma īsu saturu.¹⁴

Protokolu sagatavoja tiesas sēžu sekretārs, bet atbildīgs par protokola pareizību bija tiesas sēdes priekšsēdētājs, kurš protokolu parakstīja līdz ar sekretāru.¹⁵ Protokols bija parakstāms ne vēlāk kā divas dienas pēc tiesas sēdes pabeigšanas vai atsevišķu procesuālo darbību izdarīšanas.¹⁶ Personas, kas piedalījās lietas izskatīšanā, bija tiesīgas lūgt ierakstīt protokolā apstākļus, kas, viņuprāt, bija būtiski lietā. Tāpat šīm personām bija tiesības iepazīties ar tiesas sēdes protokolu, un, ja tās uzskatīja, ka ir pieļautas nepareizības, tās varēja trīs dienu laikā no protokola parakstīšanas dienas iesniegt rakstveida piezīmes, norādot tajās pielaistās nepareizības vai nepilnīgumu.¹⁷ „Ja iesniegtās rakstveida piezīmes ir pamatotas un pareizas, tiesas sēdes priekšsēdētājs vienpersoniski tās apstiprina un pievieno lietai. Ja tiesas priekšsēdētājs nepiekrīt piezīmēm, tās izskata tiesas sēdē tādā pašā tiesas sastāvā, kādā izskatīta lieta. Uz tiesas sēdi aicina arī personu, kas iesniegusi piezīmes par protokolu. Piezīmes par protokolu izskatāmas 5 dienu laikā no to iesniegšanas dienas. Par izskatīšanas rezultātiem tiesa pieņem lēmumu, vai nu atzīstot šīs piezīmes par pareizām, vai arī tās noraidot. Neatkarīgi no tā, vai piezīmes atzīst par pareizām vai nē, tās pievienojamas lietai. Ja kasācijas instance konstatē, ka piezīmes par protokolu nav izskatītas likumā noteiktajā kārtībā, lieta tiek nosūtīta pirmās instances tiesai atpakaļ, lai tā izpildītu Civilprocesa kodeksa

tiesu struktūru, kompetenci un darbības principus. Kā tiesu sistēmas pamatposms (pirmā instance) tika izdalītas rajona (pilsētas) tautas tiesas. Tautas tiesas izskatīja civillietas, krimināllietas un administratīvo pārkāpumu lietas. LPSR Augstākā tiesa izskatīja lietas kasācijas un uzraudzības kārtībā, lietas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, kā arī lietas, kas saskaņā ar likumu bija piekritīgas Augstākajai tiesai kā pirmās instances tiesai. Augstākā tiesa darbojās šādā sastāvā – civillietu un krimināllietu tiesas kolēģija, prezidijs un plēnums. Kolēģijas izskatīja lietas kā pirmās instances tiesa, kā arī kasācijas un uzraudzības kārtībā. Prezidijs izskatīja protestus par kolēģiju nolēmumiem. Savukārt plēnums izskatīja protestus par prezidija lēmumiem. Skat.: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Prof., Dr.iur. Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 340.–341. lpp.

¹⁴ J.Rozenbergs, I.Briģis „Padomju civilprocesuālās tiesības”. Rīga. „Zvaigzne”, 1978. 177.lpp.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Civilprocesa kodeksa 116.pants.

¹⁷ Turpat, 117.pants.

prasības”.¹⁸ Pamats protokola rakstīšanai, tā saturam un piezīmju izdarīšanai tika noteikts 1982.gada Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk PSR) Civilprocesa kodeksā.

1990.gada 4.maijā vispārējās vēlēšanās ievēlētā Latvijas PSR Augstākā Padome ar balsu vairākumu pieņēma deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” un atjaunoja Latvijas Republikas Satversmes darbību.¹⁹ Latvijas valstij turpinot attīstīties, 2004.gadā tika izveidots Administratīvā procesa likums, kurā tika nostiprināta kārtībā, kādā tiek fiksēta tiesas sēdes gaita. Administratīvā procesa likuma izveide Latvijā norisinājās divas reizes. Pirmais projekts bija izstrādāts 1940.gadā, kas nesekmējās ar apstiprināšanu.²⁰ Tuvāk tiesiskai valstij atbilstoša administratīvā procesa ieviešanai bija 1995.gada 13.jūnija Ministru kabineta noteikumi Nr.154 par Administratīvo aktu procesa pieņemšanu. Šie Ministru kabineta noteikumi bija pirmā Latvijas tiesību normatīvais akts, kas regulēja administratīvo procesu iestādē pēc tiesiskas valsts standartiem. Tomēr noteikumi regulēja tikai administratīvo procesu iestādēs, bet ne tiesā.²¹ Līdz stājās spēkā Administratīvā procesa likums, izskatīšanas kārtību lietās, kas rodas no administratīvi tiesiskajām attiecībām, regulēja Civilprocesa likuma vispārīgie noteikumi un Latvijas Civilprocesa kodeksa 24.A nodaļas „Sūdzību izskatīšana par valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju un amatpersonu prettiesisku rīcību (lēmumu), ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības” pamata.²²

2004.gadā pieņemtajam Administratīvā procesa likumam par tiesas sēdes gaitas fiksēšanu ir atvēlēta 15.nodaļa, kas arī ir mūsdienu regulējums par tiesas sēdes fiksēšanas kārtību.

Tiesas sēdes fiksēšanas kārtība pēdējos simts gados būtiski nav mainījusies. Ir mainījušās nianse, piemēram, dienu skaits, kurā var veikt piezīmes pie protokola, un, ja agrāk tās izskatīja nākamajā tiesas sēdē, tad tagad tiesa tās pievieno protokolam, uz tām izdarot atzīmi, kurā norāda, vai tiesa piekrīt šīm piezīmēm.²³ Secināms, ka kārtība, kādā tiek izskatītas piezīmes pie tiesas sēdes protokola, ir uzlabota un padarīta efektīvāka, jo mūsdienās nav jākavē laiks, rīkojot jaunu tiesas sēdi, lai izskatītu iesniegtās piezīmes.

¹⁸ J.Rozenbergs, I.Briģis „Padomju civilprocesiālās tiesības”. Rīga. „Zvaigzne”, 1978. 177.-178.lpp

¹⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=75539> [aplūkots 12.05.2019.].

²⁰ Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1940, Nr.4. Pieejams: http://lriga.lu.lv/tzpi/materiali/TM_vestnesi/TMV_36-40/TM_V_Nr_3-01_05_1940.pdf [aplūkots 13.05.2019.]

²¹ <https://www.vestnesis.lv/ta/id/30089> [aplūkots 16.05.2019.]

²² Civilprocesa likuma pārejas noteikumi Nr.1. Skat: Arī Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 3.lpp.

²³ Administratīvā procesa likuma 139.pants.

1.2. Tehnoloģiju attīstība tiesā

Tehnoloģijām attīstoties, mūsdienās tiesas sēdes gaitu ir iespējams fiksēt, izmantojot tehniskos līdzekļus. Tas ir, ja pagātnē tiesas sēdes gaitu sekretārs rakstīja ar roku uz lapas vai ar rakstāmmašīnu, tad mūsdienās sēdes gaitu fiksē elektroniski. Laika posmā no 2007.gada septembra līdz 2008.gada martam atsevišķās pirmās instances un apelācijas instances tiesās tika īstenots skaņu ieraksta pilotprojekts - jauninājums, kas paredzēja tiesas sēdes gaitas fiksēšanu audio formā.²⁴

Ņemot vērā, ka Administratīvā procesa likums un Civilprocesa likums neparedzēja iztiesāšanas laikā fiksēt tiesas sēdes gaitu, izmantojot skaņu ierakstus vai citus tehniskos līdzekļus, pilotprojekts tika īstenots tikai kriminālprocesa ietvaros. Tā mērķis bija novērtēt skaņu ieraksta aparātūras piemērotību tiesas sēžu gaitas protokolēšanas vajadzībām.²⁵

Tiesas sēdes protokolēšana, izmantojot skaņu ieraksta aparātūru, ļauj precīzi fiksēt tiesas sēdes norisi, it īpaši, ja tiesa nosaka, ka protokolā tiks īsi atspoguļotas procesuālās darbības, nevis tiesas sēdes gaita tiks pilnībā pārrakstīta. Tas samazina tiesas darba apjomu un arī procesa dalībniekiem nevar būt iebildumi par nepareizu tiesas sēdes protokolu, ja ir pieejams tiesas sēdes audioieraksts.²⁶

Secināms, ka skaņu ieraksta izmantošana iztiesāšanas laikā ir būtiski atvieglojusi tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, un skaņu ieraksta aparātūras lietošana ir ērtāka par protokolēšanu rakstveidā, kā arī samazinās tiesas sēžu sekretāra darba apjoms. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana arī disciplinē tiesas sēdes dalībniekus. Protokols ir precīzs, līdz ar ko zūd nepieciešamība iesniegt piezīmes par tiesas sēdes protokolu. Šāds tiesas sēžu skaņas ieraksts mazina neuzticību tiesu sistēmai.

Uzreiz pēc iepriekš aprakstītā jauninājuma ieviešanas tiesās Tieslietu padomes 2014.gada 17.februāra sēdē noritēja diskusijas par to, ka ir vērojamas problēmas tiesas sēdes gaitas fiksēšanā – audioierakstā. Pēc izmaiņu ieviešanas procesuālajos likumos tiesneši un tiesu darbinieki izteica viedokli, ka izmaiņas nav atvieglojušas darbu, bet, gluži pretēji, to sarežģījušas. Kā arī tiesas sēdes fiksēšana audio ierakstā darbu esot padarījusi daudz laikietilpīgāku, nedrošāku un nesaprotamāku.²⁷

Šajā sakarā jāvērs uzmanību uz to, ka tiesas sēžu sekretārs, rakstot protokolu ar roku uz lapas, piefiksē tikai svarīgākos faktus. Ir apšaubāms, ka tiktu piefiksētas, piemēram,

²⁴ Pilotprojekts. Tiesu iekārtas pamatnostādnes. Pieejams: https://www.ta.gov.lv/UserFiles/1392965812_Tiesu_iekartas_pamatnostadnes.docx [aplūkots 02.04.2019.].

²⁵ Turpat.

²⁶ Tieslietu ministrijas likumprojekts grozījumiem Administratīvā procesa likumā. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40186818> [aplūkots 12.04.2019.].

²⁷ <http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tieslietu-padomi/vers-uzmanibu-uz-problemam-tiesas-sedes-gaitas-fiksasana-audioieraksta?archive=&> [aplūkots 14.05.2019.].

tiesneša neētiskas darbības tiesas sēdē. Audio ieraksta ieviešana minēto problēmu novērš. Mūsdienās, ja tiek konstatēti tiesneša rīcības ētikas pārkāpumi, jebkurš procesa dalībnieks var iesniegt sūdzību par konstatētiem ētikas normu pārkāpumiem tiesneša uzvedībā un rīcībā. Procesā dalībniekam, kurš iesniedz sūdzību, vairs nav jāpierāda un jāizklāsta tiesneša rīcība, jo par to var pārliecināties, noklausoties audioierakstu.²⁸

Tehnoloģiju attīstība deva jaunas iespējas arī tiesu praksei attīstībai, un vēl viens no jauninājumiem, kas tika ieviests, ir tiesas sēdes nodrošināšana videokonferences režīmā. 2012.gadā Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas zālē pirmo reizi iztiesāta krimināllietā videokonferences režīmā sakarā ar to, ka apsūdzētais veselības problēmu dēļ nevarēja ierasties uz tiesas sēdes tiesā.²⁹ Zināms, ka pirms četriem gadiem, tas ir, 2008.gadā, Tiesu Administrācija iznomāja videokonferences aparāturu Kurzemes apgabaltiesas vajadzībām sakarā ar to, ka apsūdzētais pēc mēģinājuma izdarīt pašnāvību ar smagām traumām tika ievietots Olaines cietuma slimnīcā, un Valsts policijai nebija iespējas viņu konvojēt uz tiesu. Minētajā gadījumā tiesas sastāvam būtu bijis jānodrošina iztiesāt lietu uz brīvības atņemšanas iestādes telpām, bet potenciālā problemātika tika atrisināta daudz sekmīgāk un lētāk, izmantojot videokonferences režīmu. Toreiz Kurzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja slavēja šo jauninājumu, jo, izmantojot videokonferences priekšrocības, lietas iztiesāšanas termiņš samazinājās līdz minimumam.³⁰

Mūsdienās tiesas iztiesāšanas laikā, izmantojot videokonferences aparāturu, būtiski samazinās tiesas sēdes sagatavošanas laiks. Tāpat vairs nav nepieciešams no ieslodzījumu vietām konvojēt apsūdzētos vai notiesātos. Nekonvojējot ieslodzītos, paaugstinās sabiedrības drošība un bēgšanas mēģinājumu risks. Ievērojami ir pastiprināta liecinieku aizsardzība, tiek mazināta cietušo atkārtota traumēšana, nošķirot apsūdzēto no cietušā.³¹

Mazāk problēmu ir tiem tiesas procesu dalībniekiem, kuri dzīvo ļoti tālu no tiesas, vai arī nevar ierasties uz tiesas sēdi veselības stāvokļa dēļ. Ir uzlabota piekļuve tiesai invalīdiem vai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Valstij šis jauninājums ir rezultējies mazāku resursu patēriņu.³²

Tehnoloģiju attīstība un ieviešana tiesvedībā ievērojami atvieglo tiesas darbu. Ir panākts, ka tiesa pievēršas pašam svarīgākajam uzdevumam – tiesas spriešanai.³³ Kā arī

²⁸ 2018.gada 28.septembra Tiesnešu ētikas komisijas atzinuma, Rīgā. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/Atzinums_61.docx [aplūkots 15.03.2019.].

²⁹ <http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tiesu-lietam/arhivs/iztiesa-kriminallietu-izmantojot-videokonferenci2?year=2012&month=9&> [aplūkots 16.03.2019.].

³⁰ https://www.ta.gov.lv/LV/aktualitates_17/informacija_54/kurzemes_apgabaltiesa_tiesas_procesa_norise_pirmo_reizi_izmanto_videokonferenci_C228.html [aplūkots 16.03.2019.].

³¹ Turpat. Skat. arī: https://www.ta.gov.lv/UserFiles/ta_projekts.pdf [aplūkots 16.03.2019.].

³² Turpat.

³³ https://www.ta.gov.lv/UserFiles/ta_projekts.pdf [aplūkots 16.03.2019.].

tehnoloģiju attīstība ir garants pārskatāmākam un kvalitatīvākam tiesas procesam, kas savukārt ir pamats sabiedrības uzticības pieaugumam tiesu varai.³⁴

Minētie uzlabojumi ir tikuši ietverti arī Eiropas Savienības normatīvajos aktos. Eiropas Komisijas Regulas (EK) Nr.861/2007 9.pants paredz: „Tiesa nosaka sprieduma pieņemšanai vajadzīgo pierādījumu iegūšanas līdzekļus un apjomus saskaņā ar noteikumiem, ko piemēro pierādījumu pieņemamībai. Tā var atļaut pierādījumus iegūt, izmantojot rakstiskas liecinieku, ekspertu vai pušu liecības. Tā var arī atļaut pierādījumus iegūt, izmantojot videokonferences vai citu saziņas tehnoloģiju – ja tehniskie līdzekļi ir pieejami.”³⁵

No Regulas panta izriet, ka, ja tiesa ir aprīkota ar tehniskajiem līdzekļiem, tā pieļauj pierādījumu iegūšanai izmantot videokonferenci.

Augstāk minētā Regula ir sasaistāma ar agrāku Regulu (EK) Nr.1206/2001, kas kopš 2004.gada 1.janvāra ir piemērojama visā Eiropas Savienībā, izņemot Dāniju. Regula mudina pierādījumu iegūšanā izmantot sakaru tehnoloģijas, jo īpaši videokonferences vai telekonferences. Lai gan minētā Regula galvenokārt regulē sadarbību starp dalībvalstu tiesām pierādījumu iegūšanā civillietās un komercietās,³⁶ tas tomēr nemaina faktu, ka jauninājumi attiecībā uz tiesas sēdes gaitas fiksēšanu ir ļoti efektīvi, jo tie darbojas ne tikai Latvijas valsts teritorijas robežās, bet arī ārpus tās.

³⁴ Turpat.

³⁵ Regulas Nr.861/2007 9.pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32007R0861> [aplūkots 01.04.2019.].

³⁶ Regula Nr.1206/2001. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1206/oj/?locale=LV> [aplūkots 01.04.2019.].

2. TIESAS SĒDES GAITA

2.1. Pienākumi un tiesības tiesas sēdes laikā

Administratīvā procesa tiesas būtība *expressis verbis* ir noteikta Administratīvā procesa likuma 103.panta pirmajā daļā: „Administratīvā procesa tiesā būtība ir tiesas kontrole pār iestādes izdota administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības tiesiskumu vai lietderības apsvērumiem rīcības brīvības ietvaros, kā arī privātpersonas publiski tiesisko pienākumu vai tiesību noskaidrošana un no publisko tiesību līguma izrietošo strīdu izskatīšana.”³⁷

Administratīvā procesa tiesības nosaka, kādas ir indivīdu tiesības tiesā, pārbaudot valsts pārvaldes rīcības tiesiskumu, un to, kā valsts pārvalde drīkst rīkoties pret indivīdu.³⁸

Likums tiesnesim paredz pienākumu vadīt tiesas sēdi un nodrošināt tiesas sēdē kārtību, lai pret procesa dalībniekiem būtu ievērota pušu līdztiesība un tiktu nodrošinātas vienādas tiesības piedalīties lietas apstākļu noskaidrošanā.³⁹

Procesa dalībnieki, eksperti, liecinieki un tulki, piedaloties tiesas sēdē, bez iebildumiem ievēro likumā noteikto kārtību un tiesneša norādījumus. Citas personas, kas piedalās tiesas sēdē, tas ir, klausītāji, žurnālisti un citi interesenti, nedrīkst traucēt tiesas sēdes gaitu.⁴⁰

Lai tiktu ievērota kārtība tiesas sēžu zālē, procesa dalībnieki bez tiesneša uzaicinājuma nedrīkst sarunāties, skaļi komentēt citu dalībnieku teikto, tāpat arī nedrīkst bez tiesneša uzaicinājuma izmantot mobilo telefonu, tā skaņas signālam jābūt izslēgtam. Parasti, tiesas sēdei uzsākoties, tiesnesis atgādina procesa dalībniekiem par kārtību un uzvedību tiesas sēdē.⁴¹

Par tiesas sēdes kārtības neievērošanu tiesnesim ir tiesības piemērot procesuālās sankcijas, sākot ar brīdinājumu līdz pat saukšanai pie administratīvās atbildības. Tāpat tiesnesis sankcijas var piemērot par neierašanos uz tiesas sēdi. Lieciniekiem, ekspertiem un tulkiem par nepatiesu liecību sniegšanu vai atteikšanos sniegt atzinumu, vai par nepareizu tulkojumu draud kriminālatbildība. Lieciniekiem, kas atkāroti neierodas uz tiesas sēdi, tiesa var piemērot piespiedu atvešanu.⁴²

³⁷ Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 18.lpp. Skat. arī: Administratīvā procesa likuma 103.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 24.03.2019.].

³⁸ Turpat, 16.lpp.

³⁹ <https://lvportals.lv/tiesas/298357-ludzu-piecelties-tiesa-nak-ka-jauzvedas-tiesas-zale-2018> [aplūkots 25.03.2019.].

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Turpat.

⁴² Administratīvā procesa likuma 166.pants, 179.pants u.c. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 27.03.2019.].

Privātpersonām, kam nav tiesvedības pieredzes, publiski pieejamos avotos tiek skaidrots, ka tiesas sēdi iedala četrās daļās – ievaddaļā, lietas izskatīšanā pēc būtības un tiesu debatēs.⁴³

Tiesas sēdes uzsākšana ir noteikta Administratīvā procesa likuma 212.pantā: „Lietas iztiesāšanai noteiktā laikā tiesa ienāk sēžu zālē, atklāj tiesas sēdi, paziņo, kāda lieta tiks izskatīta, nosauc tiesas sastāvu un tulku, ja tas piedalās lietā.”⁴⁴

Procesa dalībnieki, ja pastāv objektīvi iemesli, var pieteikt noraidījumu tiesnesim.⁴⁵

2.2. Tiesneša atbildība tiesas sēdē un atbildības piemērošanas problēmas

Tiesnesis spriež tiesu neatkarīgi un ir pakļauts tikai likumam.⁴⁶ Tiesneša atbildība par savu rīcību var veicināt sabiedrības uzticību un cieņu pret tiesas neatkarību.

Tiesnesi par tīšu likuma pārkāpumu tiesas lietas izskatīšanā, necienīgu rīcību, administratīvo pārkāpumu un darba pienākumu nepildīšanu var saukt pie disciplinārās atbildības.⁴⁷ Šo pārkāpumu izskatīšanai ir izveidota Tiesnešu disciplinārkolēģija, ko regulē Tiesnešu disciplinārās atbildības likums. Tā ir tiesnešu pašpārvaldes izveidota institūcija, lai novērstu ārēju faktoru ietekmi uz tiesu varu.

Nereti tiesneši ir pazīstami ar pušu pārstāvjiem – advokātiem, prokuroriem. Tiesnesis nedrīkst pieļaut *ex parte* sarunas. Tiesu praksē ir vērojamas situācijas, kad tiesnesis ārpus tiesas ir vedis sarunas ar vienu no lietā iesaistītajām pusēm. Šāda rīcība lielai sabiedrības daļai rada šaubas par tiesas neatkarību un objektivitāti, līdz ar to arī par sprieduma likumību. Augstākās tiesas priekšsēdētājs Andris Guļāns atzīst, ka ir svarīgi, lai sabiedrība uzticētos tiesai, jo sabiedrības viedoklis par tiesas neatkarību ir būtiska tiesību likumības garantija. Neuzticība var novest sabiedrību pie nevēršanās tiesās, lai risinātu problēmas, bet mēģināt izmantot nelikumīgus līdzekļus problēmu risināšanai, kas kopumā ir demokrātijas apdraudējums.⁴⁸

⁴³ <https://lvportals.lv/tiesas/298357-ludzu-piecelties-tiesa-nak-ka-jauzvedas-tiesas-zale-2018> [aplūkots 25.03.2019.]

⁴⁴ Administratīvā procesa likuma 212.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 25.03.2019.].

⁴⁵ Turpat, 118.pants.

⁴⁶ Likuma „Par tiesu varu” 10.pants <https://likumi.lv/doc.php?id=62847> [aplūkots 03.04.2019.]

⁴⁷ Likuma „Tiesneša disciplinārās atbildības likums” 1.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57677> [aplūkots 28.04.2019.].

⁴⁸ Guļāns A. Paškritikas trūkums un nespēja piemērot ētikas normas apdraud tiesnešu neatkarību. Runa Latvijas tiesnešu ārkārtas konferencē, 2007.gada 2.novembrī. Pieejams: at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/gulana%20runa.doc [aplūkots 28.04.2019.].

Administratīvā procesa likuma 117.pantā ir noteikti gadījumi, kad tiesnesis nav tiesīgs piedalīties lietas izskatīšanā.⁴⁹

Tiesnesis nedrīkst nokļūt interešu konflikta situācijā. Neskatoties uz to, tiesneši tieši vai netieši mēdz nokļūt šādās situācijās. Ar 2018.gada 28.septembra atzinumu Tiesnešu ētikas komisija atzina, ka tiesneses rīcība ir bijusi neētiska, bet nevērtēja to kā rupju ētikas normas pārkāpumu un neierosināja disciplinārlietu.

Minētajā lietā ētikas komisija izskatīja Tieslietu ministrijas lūgumu izvērtēt Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja vēstuli par iespējamu tiesneses neētisku rīcību. Vēstulē tika norādīts uz to, ka ir novērots iespējams interešu konflikts. Tiesnese, kura izskatīja lietu, ir viena no lietā iesaistīto dalībnieku laulātā. Ģenerālprokuratūras Personu un valsts tiesību aizsardzības departamenta virsprokurors norādīja, ka analogisks pieteikums par maksātnespējas procesa pasludināšanu tajā pašā tiesā noraidīts, bet šajā gadījumā tiesa ar spriedumu pasludināja maksātnespēju.⁵⁰

Tiesnese norādīja, ka viņai nebija zināms, ka viņas vīrs ir kaut kādā veidā saistīts ar lietu, jo viņš nebija iesniedzis tiesai ne pieteikumu, ne arī ir bijis lietas dalībnieks. Kā arī viņiem abiem nav bijusi finansiāla interese par sūdzības un pieteikuma izskatīšanu, jo neviena no pusēm nav bijusi laulātā pārstāvēts uzņēmums.

Tiesnešu ētikas komisija, sniedzot izvērstu pamatojumu, atteica izskatīt Ģenerālprokuratūras Personu un valsts tiesību aizsardzības departamenta virsprokurora protestā minētos apstākļus, jo analogisks pieteikums tika noraidīts.⁵¹

Šajā situācijā ir piemērojams Civilprocesa likuma 19.panta pirmās daļas 4.punkts, kas noteic: „Tiesnesis nav tiesīgs piedalīties lietas izskatīšanā, ja viņš: ir personīgi tieši vai netieši ieinteresēts lietas iznākumā vai ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti.”⁵²

Atbilstoši ANO Ekonomisko un sociālo lietu padomes pieņemto Tiesnešu uzvedības Bangaloras 2.vērtības principam objektivitātei ir svarīga nozīme tiesneša amata pienākumu pienācīgai veikšanai. Tā attiecas ne vien uz pašiem lēmumiem, bet arī uz procesu, ar kuru tiek pieņemti lēmumi. Principa 2.2.punkts noteic, ka tiesnesis nodrošina, ka viņa rīcība – gan tiesā, gan ārpus tās – veicina un nostiprina sabiedrības, juristu un tiesvedības dalībnieku uzticēšanos tiesneša un tiesu sistēmas objektivitātei. Principa 2.3.punktā noteikts, ka, ciktāl iespējams,

⁴⁹ Administratīvā procesa likuma 117.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 28.04.2019.].

⁵⁰ 2018.gada 28.septembra Tiesnešu ētikas komisijas atzinuma, Rīgā. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/Atzinums_61.docx [aplūkots 15.03.2019.].

⁵¹ Turpat.

⁵² Civilprocesa likuma 19.panta pirmās daļas 4.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 04.04.2019.].

tiesnesis rīkojas tā, lai pēc iespējas samazinātu gadījumus, kad viņš būtu jāatstādina no noteiktu lietu izskatīšanas vai izlemšanas. Savukārt principa 2.5. un 2.5.3. punkts noteic, ka tiesnesim jāatsakās no līdzdalības ikvienā tiesvedībā, kurā viņš attiecīgo jautājumu nespēj lemt objektīvi vai kurā par viņu varētu rasties tāds priekšstats. Šāda veida tiesvedība var realizēties, piemēram, gadījumos, kad tiesnesim vai kādam tiesneša ģimenes loceklim ir ekonomiskas intereses attiecībā uz tiesā izskatāmā jautājuma rezultātu.⁵³

Minētās tiesneses rīcībā bija ziņas, kas varēja apšaubīt viņas objektivitāti. Tai pašā laikā pārliecība, ka minētie apstākļi nevar būt par pamatu atteikties no lietas izskatīšanas, neļāva tiesnesei pieņemt citu lēmumu. Līdz ar to tiesnese neizmantoja iespēju paziņot par minētajiem apstākļiem procesa dalībniekiem, kuri varētu lemt par noraidījuma pieteikšanu tiesnesei.⁵⁴

Jāatzīst par pamatotu Tiesnešu ētikas komisijas atzinumu, ka izklāstītajā situācijā ir konstatējams ētikas normu pārkāpums, jo situācija no sabiedrības skatu punkta varētu tikt vērtēta kā negodīga. Tāpēc tiesnesim bija jārīkojas tā, lai neradītu sabiedrībai šaubas par tiesas godīgumu.

⁵³ Bangarolas tiesnešu ētikas principi. Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts, 2001. gads, ko pieņēmusi Tiesnešu grupa tiesnešu godprātības nostiprināšanas jautājumos un kas pārskatīts augstāko tiesu tiesnešu apaļā galda sanāksmē Miera pilī, Hāgā, 2002. gada 25.–26. novembrī. Citēts pēc: 2018.gada 28.septembra Tiesnešu ētikas komisijas atzinuma, Rīgā. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/Atzinums_61.docx [aplūkots 23.04.2019.].

⁵⁴ Turpat.

3. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ SALĪDZINĀJUMS AR CITIEM PROCESIEM

Galvenā atšķirība starp administratīvo procesu un civilprocesu ir tā, ka administratīvajā procesā pastāv objektīvās izmeklēšanas princips, kas administratīvajām tiesām uzliek par pienākumu katrā lietā objektīvi noskaidrot lietas apstākļus,⁵⁵ bet civilprocess norisinās atbilstoši sacīkstes principam, „kas izpaužas pusēm īstenojot līdztiesību pierādījumu iesniegšanā, pārbaudē, pušu debatēs un veicot citas procesuālās darbības.”⁵⁶

Civilprocesā tiesa lietu izlemj, pamatojoties tikai uz pušu iesniegtajiem pierādījumiem, kur pusēm ir jāpierāda sava taisnība.⁵⁷ Turpretim administratīvajā procesā tiesas pienākums ir noskaidrot patiesību un iegūt taisnīgu rezultātu. Tiesa, ja nepieciešams, pieprasa papildu pierādījumus.⁵⁸

Administratīvā procesa likumā noteikts, ka tiesas sēdes gaitu fiksē atbilstoši Administratīvā procesa likuma 135.¹ panta pirmajai daļai. „Tiesas sēdes gaitu fiksē, rakstot protokolu. Vienlaikus tiesas sēdes gaitu var fiksēt, izmantojot tehniskos līdzekļus (136.1 pants).”⁵⁹

Minētais norāda, ka tiesas sēdes gaitu var fiksēt ne vien rakstveida protokolā, bet var arī izmantot tehniskos līdzekļus, piemēram, audio ierakstu. Administratīvā procesa likums tiesai dod izvēles tiesības, kādā veidā tiks fiksēta tiesas sēdes gaita.

Civilprocesa likuma 61.pantā ir noteikta tiesas sēdes gaitas fiksēšanas kārtība, un panta pirmā daļa paredz ka „katrā tiesas sēdē rakstāms tiesas sēdes protokols. Tiesas sēdes gaitu pilnā apjomā fiksē, izmantojot tehniskos līdzekļus. Par to izdara atzīmi tiesas sēdes protokolā.”⁶⁰

Kriminālprocesa likuma 483.panta pirmā daļa nosaka: „Iztiesāšanas laikā tiesas sēdes gaitu pilnā apjomā fiksē, izmantojot skaņu vai attēlu ierakstus vai citus tehniskos līdzekļus, un par to izdara atzīmi tiesas sēdes protokolā.”⁶¹

⁵⁵ Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 3.lpp.

⁵⁶ Meikališa A. „Tiesu vara Latvijā”, 1997, 43.lpp.

⁵⁷ Pāvils L. Administratīvais process veicinās uzticību tiesu varai. Intervija ar Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju V.Jonikānu. Jurista Vārds, 2004, 24.februāris, Nr.7 (312). Citēts pēc: Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 32.lpp.

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Administratīvā procesa likuma 135¹ pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 11.05.2019.].

⁶⁰ Civilprocesa likuma 61.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 11.05.2019.].

⁶¹ Kriminālprocesa likuma 483.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 11.05.2019.].

Atšķirībā no Civilprocesa likuma Administratīvā procesa likums garantē tiesai izvēles iespēju, kādā veidā fiksēt tiesas sēdes gaitu. Turpretī Civilprocesa likums skaidri nosaka, ka tiesas sēdes gaita fiksējama, izmantojot tehniskos līdzekļus.

Atbilstoši Civilprocesa likumam tiesas sēde ar tehnisko līdzekļus palīdzību netiek fiksēta tikai tad, kad uz tiesas sēdi nav ieradies neviens lietas dalībnieks.⁶²

Savukārt Kriminālprocesa likumā gadījumā par tiesas sēdes gaitas fiksēšanas veids ir definēts jau panta nosaukumā, paredzot, ka tiesas sēdes gaita tiek fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus. Tas nozīmē, ka nav atkāpes no tiesas sēdes fiksēšanas ar tehnisko līdzekļu starpniecību. Tomēr Kriminālprocesa likumā ir arī aprakstītas darbības, kas jāveic, ja tiesas sēde netiek fiksēta izmantojot tehniskos līdzekļus. Minētais noteikts Kriminālprocesa likuma 484.panta ceturtajā daļā: „Ja tiesas sēdes gaita netiek fiksēta, izmantojot skaņu un attēlu ierakstus vai citus tehniskos līdzekļus, tiesas sēdes protokolā ieraksta arī apsūdzētā, cietušā, liecinieka, ekspertu, kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka, kura mantai uzlikts arests, liecības un citu procesā iesaistīto personu paskaidrojumus, tiesas debašu runas, replikas, apsūdzētā pēdējo vārdu.”⁶³

Kriminālprocesa likums nosaka arī to, ka citas personas, kas nav tiesas darbinieki, tiesas sēdes laikā var izdarīt skaņu un attēla ierakstu, netraucējot tiesas procesu, ja to atļauj tiesa un tam piekrit apsūdzētais, viņa aizstāvis, prokurors, cietušais un liecinieks.

Tiesas sēdes protokolu noformē triju darba dienu laikā pēc tiesas sprieduma pasludināšanas dienas. Ja tiek pasludināts pārtraukums, kas ir ilgāks par 14 dienām, tiesas sēdes protokolu noformē triju darba dienu laikā pēc tiesas sēdes dienas. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana dod iespēju ieinteresētām personām iepazīties ar tiesas sēdes norisi un sēdē pieņemtajiem nolēmumiem. Kriminālprocesa likums noteic, ka šādas tiesības ir prokuroram, personai, kas īsteno aizstāvību, cietušajam un kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam. Šīs personas var iepazīties ar tiesas sēdes protokolu, un, ja nepieciešams, saņemt protokola kopiju, un triju darba dienu laikā no protokola pieejamības dienas iesniegt piezīmes par to.

Ir novērojams, ka Civilprocesa likuma un Kriminālprocesa likuma kārtībā tiesas sēdes tiek fiksētas, izmantojot tehniskos līdzekļus, savukārt, Administratīvā procesa likuma kārtība paredz, ka tiesas sēdes gaitu fiksē rakstiski tiesas sēžu sekretārs protokolā, bet tehnisko līdzekļu izmantošana tiesas sēdes gaitas fiksēšanā ir atstāta pēc tiesas ieskata. Tas nozīmē, ka Administratīvā procesa likums vispārīgi nosaka tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, neizmantojot tehniskos līdzekļus.

⁶² Civilprocesa likuma 61.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 12.05.2019.].

⁶³ Kriminālprocesa likuma 484.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 12.05.2019.].

Jāsecina, ka likumdevējs, izstrādājot Civilprocesa likuma un Kriminālprocesa likuma normas, kurās ir paredzēta tiesas sēdes gaitas fiksēšana, izmantojot tehniskos līdzekļus, ir vēlējis, lai neviens svarīgs fakts netiktu izlaists un lai tas tiktu piefiksēts. Turpretim Administratīvā procesa likuma iztiesāšanas kārtībā likumdevējs ir uzskatījis, ka visas tiesas sēdes gaitas fiksēšana nav tik būtiska, tāpēc tiesai ir atstāta izvēle attiecībā uz to, kādā veidā tiesas sēde tiek fiksēta.

Secināms, ka šāda likumdevēja attieksme, kur dažādos procesos tiek noteikta atšķirīga tiesas sēdes fiksēšanas kārtība, nav atzīstama par pamatotu. Gadījumos, kad administratīvajā procesā tiek izteiktas piezīmes par tiesas sēdes gaitu, ir sarežģītāk izvērtēt piezīmju pamatotību un risināt radušās domstarpības. Likumdevējam būtu jāizvērtē nepieciešamos risinājumus plašākai skaņu ierakstu un videokonferenču izmantošanai un būtu jāievieš Administratīvā procesa likumā obligātu prasību fiksēt tiesas sēdes norisi audioierakstā.

Starp Civilprocesa, Kriminālprocesa un Administratīvā procesa likumu ir vērojama atšķirība arī tiesas sēdes gaitas fiksēšanas protokola parakstīšanas kārtībā.

Jāatzīst, ka nav saprotams, kāpēc Administratīvā procesa likumā paredzētais termiņš protokola parakstīšanai atšķiras no Civilprocesa likumā un Kriminālprocesa likumā noteiktajiem termiņiem. Administratīvā procesa likuma 138.panta otrā daļa nosaka, ka protokols pēc tiesas sēdes pabeigšanas ir parakstāms ne vēlāk kā septītajā dienā, savukārt Civilprocesa likuma 63.panta otrā daļa un Kriminālprocesa likuma 484.panta astotā daļa nosaka, ka protokols pēc tiesas sēdes pabeigšanas ir parakstāms ne vēlāk kā triju dienu laikā. Sarežģītu lietu gadījumā Civilprocesa likums paredz arī protokola noformēšanu ne vēlāk kā piecu dienu laikā pēc tiesas sēdes pabeigšanas.

Nav konstatējams, ka protokola rakstīšana katrā procesā būtiski atšķirtos. Visos iepriekš minētajos procesos tiek fiksētas līdzīgas darbības. Likums katrā procesā paredz līdzīga vai tāda paša veida saturu.

Jāatzīst, ka Administratīvais procesa likums prioritāri neparedz tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, izmantojot tehniskos līdzekļus, tāpēc protokola noformēšanas pēdējā diena ir septītā diena. Šādā gadījumā būtu jāveic grozījumi Administratīvā procesa likumā, proti, ja tiesas sēdes gaita tiek fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus, tad tiesas sēdes protokola noformēšanas termiņš būtu samazināms līdz trīs dienām pēc sēdes pabeigšanas, lai pielīdzinātu to Civilprocesā un Kriminālprocesā noteiktajām prasībām.

Tāpat nav skaidrs, kāpēc tieši civilprocesā ir noteikts atšķirīgs regulējums sarežģītām lietām, bet kriminālprocesā un administratīvajā procesā – nav. Acīmredzot, likumdevēja ieskatā sarežģītas lietas var norisināties tikai civilprocesuālajā kārtībā, bet ne citos tiesas procesu veidos.

Jāuzsver, ka visu procesu veidos tiek izskatītas sarežģītas lietas. Tāpēc attiecībā uz pagarinātu tiesas sēdes protokola sagatavošanas termiņu gan Kriminālprocesa likumā, gan Administratīvā procesa likumā būtu jāievieš tāds regulējums kā Civilprocesa likumā.

Neskatoties uz iepriekš minēto, visspilgtākā problēma iezīmējas apstākļi, ka sarežģītās un ne tik sarežģītās lietas tiek nošķirtas.

Domājams, ka šāda prakse nav atzīstama par pareizu, jo protokola rakstīšana pati par sevi neatšķiras. Šobrīd spēkā esošais regulējums vedina domāt, ka katrā procesā ir pilnīgi dažādas formas protokols. Šī dažādība privātpersonām nerada priekšstatu par vienotu tiesu sistēmu.

Kaut arī administratīvajā procesā, civilprocesā un kriminālprocesā tiek piemērotas dažādas normas, taču lietu iztiesāšanā darbojas vispārīgie noteikumi, uz kuriem balstās jebkuras lietas spriešana, neraugoties uz procesa veidu.⁶⁴ Šim argumentam ir velkamas paralēles ar tiesas sēdes protokola rakstīšanu, jo protokola forma atkarībā no procesa veida nemainās. Tā saturiski ir līdzīga visos procesos. Tātad arī protokola rakstīšanas termiņš un fiksēšana būtu jāregulē tā, lai administratīvā procesa, civilprocesa un kriminālprocesa likumos tiesas sēdes gaitas protokola noformēšanas termiņi būtu vienādi.

⁶⁴ Meikališa A., Tiesu vara Latvijā, 1997., 27.lpp.

4. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS SALĪDZINĀJUMS AR CITĀM VALSTĪM

4.1. Salīdzinājums ar Vācijas Administratīvā procesa likumu

Tiesas sēdes gaitas fiksēšanā ir saskatāmas atšķirības starp Latvijas Republikas procesu likumiem un Vācijas procesu likumiem. Ja Vācijas Civilprocesa kodekss tiesas sēdes gaitas fiksēšanu un protokola rakstīšanu apraksta skaidri un sīki, tad Vācijas Administratīvā procesa likumā šo jautājumu regulē tikai 93.pants, kas nosaka, ka sēde tiek protokolēta. Protokolā ietver ziņas par:

- 1) sēdes vietu un datumu;
- 2) priekšsēdētāja un klātesošo komisijas locekļu uzvārdus;
- 3) aplūkojamo jautājumu un izteiktajiem priekšlikumiem;
- 4) pieņemto lēmumu;
- 5) balsošanas rezultātus.

Protokolu paraksta priekšsēdētājs un sekretārs, ja viņš ir piesaistīts.⁶⁵

Likumā nav minēts ne tas, kādā veidā protokols tiek rakstīts, ne arī tas, ka par protokolu būtu iesniedzamas piezīmes. Salīdzinot Vācijas Administratīvā procesa likuma pantu par tiesas sēdes protokolu ar Latvijas Administratīvā procesa likuma pantiem, secināms, ka Latvijas regulējums ir daudz detalizētāks.

Arī Latvijas Administratīvā procesa likuma 135.¹ pants paredz, ka tiesas sēdes gaitu fiksē, rakstot protokolu. Vienlaikus tiesas sēdes gaitu var fiksēt, izmantojot tehniskos līdzekļus.

Ja Vācijas likumā protokola saturam ir noteiktas piecas prasības, tad Latvijas likumā tās ir astoņpadsmit. Papildus ir ietverta tādu ziņu fiksēšana kā ziņas par administratīvā procesa dalībnieku, liecinieku, ekspertu un tulku ierašanos, ziņas par to, ka administratīvā procesa dalībniekiem izskaidrotas viņu procesuālās tiesības un pienākumi, ziņas par to, ka tulki, liecinieki un eksperti brīdināti par kriminālatbildību saskaņā ar Krimināllikumu, administratīvā procesa dalībnieku paskaidrojumi, liecinieku liecības, ekspertu mutvārdu paskaidrojumi par viņu atzinumiem, ziņas par lietisko un rakstveida pierādījumu pārbaudi, tiesas debašu īss saturs, ziņas par tiesas aiziešanu sprieduma taisīšanai vai lēmuma pieņemšanai, tiesas sēdes slēgšanas laiks, tiesas sēdes protokola parakstīšanas laiks un citas.

⁶⁵ Paine Francs Jozefs, Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības (ceturtais pārstrādātais izdevums). Vācijas Administratīvā procesa likums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 494.lpp. Skat. arī: Vācijas Administratīvā procesa likuma 93.pants. Pieejams: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=289> [aplūkots 08.05.2019.].

Vācijas normatīvajā aktā ir vispārīgi norādīts par to, kas ierakstāms protokolā un kas to paraksta. Kaut gan Latvija administratīvā procesa regulējumu ir pārņēmusi no Vācijas administratīvā procesa,⁶⁶ ir secināms, ka regulējums ir paplašināts. Lai vai kā, Vācijas Administratīvā procesa likumā neietvertās prasības ir meklējamas Vācijas Civilprocesa kodeksā.⁶⁷

4.2. Salīdzinājums ar Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksu

Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa 206.panta pirmā daļa nosaka, ka tiesas sēdes sekretārs sastāda protokolu un nodrošina kontroli pār tiesas sēdes gaitu vai, izdarot atsevišķu procesuālo darbību stenografēšanai, audio un vai videoprotokolēšanai, video konferenču sistēmai vai citiem tehniskajiem līdzekļiem.

Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa 206.panta otrā daļa paredz, ka protokolu var rakstīt ar roku vai arī izmantojot tehniskos līdzekļus. Protokolu paraksta tiesas sēdes priekšsēdētājs un tiesas sēdes sekretārs. Visi protokolā izdarītie grozījumi, papildinājumi un labojumi jāatrunā un jāapliecina ar tiesas sēdes priekšsēdētāja un tiesas sēdes sekretāra parakstiem.⁶⁸

Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa 206.panta trešā daļa nosaka, ka tiesas sēdes protokolam jābūt sagatavotam un parakstītam ne vēlāk kā trīs dienas pēc tiesas sēdes pabeigšanas dienas.⁶⁹

Salīdzinot Latvijas Republikas Administratīvā procesa likuma normas ar Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa normām, secināms, ka ir regulējumos ir vairākas līdzības, bet ar atsevišķām atšķirīgām detaļām. Ja Latvijas Administratīvā procesa likuma prioritāri pieprasa sagatavot pilnu protokolu, tad Krievijas Federācijas Administratīvā procesa

⁶⁶ Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 23.lpp.; Skat: Briede J. Administratīvais akts. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 156.lpp. Par Vācijas administratīvā procesa doktrīnas izmantošanu sk. arī: Pleps J. Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Intervija ar Senāta Administratīvo lietu departamenta senatori J.Briedi. Jurista Vārds, 2006, 21.februāris, Nr.8 (411); Vaivods K., Aperāne K. Par atsevišķiem administratīvā procesa jautājumiem. Jurista vārds, 2006, 14.februāris, Nr.7 (410); Laiviņš A., Kramiņa I. Daži aspekti tiesiskās palāvības principa izpratnē. Jurista vārds, 2005, 11.oktobris, Nr.38 (393); Aperāne K. Subjektīvās publiskās tiesības. Grām.: Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005, 51.-65.lpp.; Briede J. Administratīvā akta apstrīdēšana: Administratīvā procesa likuma 75.-81.panta piemērošana. Grām.: Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005, 182.-212.lpp.; Vaivods K. Rakstveida process administratīvajā tiesas procesā. Jurista vārds, 2005, 3.maijs, Nr.16 (371); Statkus S., Vaivods K. Administratīvais process un valsts pārvalde: daži pamatjautājumi. Jurista Vārds, 2005, 15.marts, Nr.10 (365).

⁶⁷ Vācijas Civilprocesa kodeksa 159.-165.pants. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html [aplūkots 15.05.2019.].

⁶⁸ Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodekss. Pieejams: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=314899&fld=134&dst=101300,0&rnd=0.7586496277174883#03028059107249397> [aplūkots 13.05.2019.].

⁶⁹ Turpat.

kodeksā pilna tiesas sēdes protokola rakstīšanai nav izvirzīta prioritāte. Tā vietā ir noteikts, ka var rakstīt dažādi. Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa 204.pants nosaka, ka katras pirmās un apelācijas instances tiesas sēdes laikā, kā arī izdarot atsevišķas procesuālās darbības ārpus tiesas sēdes, veic audio protokolēšanu un sagatavo protokolu rakstveidā.⁷⁰ Minētā norma tulkojama tā, ka tiek veikts audioieraksts un sastādīts audio protokols, kas īsi tiek atspoguļots rakstveidā. Atbilstoši šai normai secināms, ka Krievijā prioritāri ir paredzēts sagatavot audio protokolu, kas būtu pielīdzināms Civilprocesa vai Kriminālprocesa likuma normām.

Tāpat arī iepriekš minētajā normā tika norādīts, ka tiesas sēdes protokolu sastāda ne vēlāk kā trīs dienas pēc tiesas sēdes pabeigšanas. Bet Latvijas Administratīvā procesa likums paredz septiņu dienu termiņu.

Secināms, ka Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodeksa normas ir līdzīgākas Latvijas Civilprocesa vai Kriminālprocesa likuma normām.

Tāpat ir konstatējams, ka Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodekss paredz stenografēšanu, ko neviens no Latvijas procesuālajiem likumiem neparedz.⁷¹

Stenografēšana ir runas atpazīšanas sistēma, tas ir, izrunātie vārdi automātiski tiek pārveidoti lasāmā tekstā. Tas ir veids, kā atvieglot tiesas sēžu sekretāru darbu un vienlaikus arī ekonomēt tiesas darba laiku, tādā veidā panākot efektīvu un ātru darba izpildi.⁷²

Atsevišķos avotos norādīts, ka Latvijā zinātnieki jau vairākus gadus strādā pie līdzīgas sistēmas izveides. Jāatzīst, ka mūsdienās tehnoloģijas strauji attīstās, tostarp, arī mākslīgais intelekts. Sagaidāms, ka pārredzamā nākotnē Latvijas zinātnieki būs izstrādājuši kvalitatīvu dokumentu digitalizēšanu, un tiesās būs pieejama stenografēšana, līdzīgi kā kaimiņvalstī Krievijā.⁷³

4.3. Salīdzinājums ar Igaunijas Administratīvā procesa kodeksu

Igaunijā, līdzīgi kā Latvijā, administratīvā procesa regulējumu ir pārņemts no Vācijas administratīvā procesa tiesiskā regulējuma.⁷⁴

Igaunijas Administratīvā procesa kodeksā ir norādīts, ka tiesas sēdē raksta tiesas sēdes protokolu. Tajā ietver ziņas par lietai nepieciešamajiem svarīgajiem faktiem, kā arī ziņas par procesu dalībniekiem, tiesu un laiku. Igaunijas Administratīvā procesa kodekss paredz

⁷⁰ Turpat.

⁷¹ Turpat.

⁷² <https://skaties.lv/zinas/zinatne-un-tehnologijas/tehnologijas/maksliga-intelekta-dotie-labumi-beidzot-ari-latviski-runatu-tekstu-var-parverst-datorraksta/> [aplūkots 12.05.2019.]

⁷³ Turpat.

⁷⁴ Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 23.lpp.

protokolu parakstīt trīs darbadienu laikā. Labojumus pie protokola paredz Igaunijas Civilprocesa kodeksa 53.panta pirmā, ceturtnā un piektā nodaļa.⁷⁵

Sīkāk par tiesas sēdes fiksēšanu Igaunijas Administratīvā procesa kodekss neparedz, bet līdzīgi kā Vācijas administratīvajā procesa likumā, norāda uz Civilprocesa kodeksa pantiem. Igaunijas Civilprocesa kodeksa 49.-55.panti attiecas uz protokola rakstīšanu, tai skaitā veicot audioierakstu.⁷⁶

Secināms, ka Igaunijas Administratīvā procesa kodekss ir vairāk līdzīgs Vācijas administratīvajam procesa likumam. Latvijas Administratīvais procesa likums ietver plašāku regulējumu, turpretim Vācijas un Igaunijas Administratīvā procesa kodeksos ir izdarītas atsauces uz Civilprocesa kodeksa regulējumu.

⁷⁵ Igaunijas administratīvā procesa kodekss 84.-86.pants. Pieejams:
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/521032019005/consolide> [aplūkots 15.05.2019.].

⁷⁶ Turpat. Skat. arī Igaunijas Civilprocesa kodeksu. Pieejams:
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/512042019002/consolide> [aplūkots 15.05.2019.].

5. TIESAS SĒDES GAITAS FIKSĒŠANAS PROBLĒMAS

5.1. Tiesas sprieduma atcelšanas pamats par neesošu vai daļēju tiesas sēdes protokolu

Tiesu praksē nereti saskatāmas problēmas saistībā ar to, ka augstākas instances tiesa atceļ zemākas instances tiesas spriedumu tāpēc, ka lietā nav tiesas sēdes protokola, vai arī tas ir nepilnīgs, nekvalitatīvs.

Bieži vien ir vērojamas situācijas, kad tiesas sēdes protokols ir pievienots lietas materiāliem, bet tas nav ievietots Tiesu informatīvajā sistēmā.

Piemēram, lietā Nr.A420187817 pieteicējs apelācijas sūdzībā par pirmās instances tiesas spriedumu kā vienu no argumentiem norādīja, ka ir pamats atcelt spriedumu, jo portālā *manas.tiesas.lv* nav ievietots tiesas sēdes protokols un audioieraksts.

Administratīvā apgabaltiesa atzina pieteicēja norādi par nepamatotu, jo, pārbaudot lietas materiālus, tiesa konstatēja, ka lietā ir pievienots pilns tiesas sēdes protokols.⁷⁷

Administratīvā procesa likuma 303.panta pirmās daļas 6.punkts noteic, ka apelācijas instances tiesa neatkarīgi no apelācijas sūdzības motīviem ar lēmumu atceļ pirmās instances tiesas spriedumu un nosūta lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai gadījumā, ja mutvārdu procesā izskatītā lietā nav tiesas sēdes protokola vai tiesas sēdes ieraksta.⁷⁸

Minētā Administratīvās apgabaltiesas tiesas atziņa ir atzīstama par pamatotu, jo Administratīvajā procesā tiesai ir izvēles iespējas noteikt, kāds būs protokols. Šajā gadījumā secināms, ka lietā bija pievienots pilns tiesas sēdes protokols. Secināms arī tas, ka pirmās instances tiesa, pabeidzot skatīt lietu, norādīja, ka par tiesas sēdi tiks sastādīts pilns protokols un ka nebūs pieejams audioieraksts.

Administratīvā procesa likums nosaka, ka protokolam jābūt pievienotam lietas materiāliem, taču nav paredzētas tiesiskās sekas, ja protokols netiek pievienots Tiesu informatīvajā sistēmā. Proti, tā kā lietas materiāliem bija pievienots tiesas sēdes protokols, pārkāpuma nav

Taču nereti Administratīvā rajona tiesa izskata lietu, izmantojot tehniskos līdzekļus, tas ir, tiesas sēdes gaitu fiksē, ierakstot audioierakstu. Lietas dalībnieka tiesības ir pārkāptas gadījumos, kad audioieraksts un tiesas sēdes protokols, kurā atspoguļotas īsas procesuālas darbības, nav pievienots ne lietas materiāliem, ne arī Tiesu informatīvajā sistēmā.

⁷⁷ Administratīvās apgabaltiesas 2018.gada 8.novembra spriedums lietā Nr.A420187817.

⁷⁸ Administratīvā procesa likuma 303.panta pirmā daļa 6.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 11.05.2019.].

Tā, piemēram, Administratīvās rajona tiesas tiesnesis izskatīja lietu pēc būtības un norādīja, ka tiesas sēde tiks fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus, un par to būs pieejams audioieraksts. Administratīvā apgabaltiesa, saņemot apelācijas sūdzību kopā ar lietas materiāliem, konstatēja, ka Administratīvās rajona tiesas sēdes audioieraksts nav ievietots ne lietas materiālos, ne arī pievienots Tiesu informatīvajā sistēmā. Turklāt Tiesu informatīvajā sistēmā pretēji tiesneša norādītājam, tika ievietota atzīme, ka nav veikts audioieraksts.

Atbilstoši Administratīvā procesa likuma 136.¹ panta pirmajai daļai „tiesas sēdes gaitu pilnā apjomā var fiksēt, izmantojot skaņu ierakstu vai citus tehniskos līdzekļus, par ko izdara atzīmi tiesas sēdes protokolā”. Minētā panta otrā daļa noteic, ka „skaņu ieraksta vai citu tehnisko līdzekļu izmantošanas rezultātā iegūto materiālu pievieno lietai un uzglabā kopā ar to vai ievieto un uzglabā Tiesu informatīvajā sistēmā”.⁷⁹

Administratīvā procesa likuma 303.panta pirmās daļas 6.punkts noteic, ka apelācijas instances tiesa neatkarīgi no apelācijas sūdzības motīviem ar lēmumu atceļ pirmās instances tiesas spriedumu un nosūta lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai gadījumā, ja mutvārdu procesā izskatītā lietā nav tiesas sēdes protokola vai tiesas sēdes ieraksta.

Ievērojot konstatētos apstākļus, ka mutvārdu procesā izskatītā lietā nav tiesas sēdes ieraksta, apgabaltiesa neatkarīgi no apelācijas sūdzības motīviem Administratīvās rajona tiesas spriedumu atcēla, neizskatot lietu pēc būtības, un lietu nodeva jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.⁸⁰

Minētajā gadījumā tiesas sēdes protokols, kā arī par to veiktais audioieraksts nebija ievietots ne lietas materiālos, ne arī informatīvajā sistēmā. Tomēr nav skaidrs, vai tad, ja tiesas sēdes audioieraksts būtu nekvalitatīvs vai daļējs, tiesa šādus apstākļus pielīdzinātu audio ieraksta pilnīgai neesamībai. Tiesu prakse šajā aspektā ir trūcīga.

Var tikai modelēt situāciju, piemēram, ja audioierakstā nav saklausāmi būtiski fakti un sniegtie paskaidrojumi vai ja no dalībnieka teiktā nav saprotama teiktā jēga, vai arī tā ir saprotama tikai daļēji. Minētās situācijas varētu pielīdzināt gadījumam, kad lietā nav pievienots audioieraksts, jo nav pieļaujama situācija, kur no audioieraksta nav saklausāma kāda daļa, kurā, iespējams, tika analizēti lietas izskatīšanai būtiski apstākļi.

No iepriekš minētā secināms, ka ir iespējams izvirzīt šādus kritērijus, kuriem iestājoties, būtu jāatzīst, ka audio protokols nav pievienots lietas materiāliem:

- 1) nav izprotama lietas dalībnieka teiktā jēga;

⁷⁹ Administratīvā procesa likuma 136.¹ panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 11.05.2019.].

⁸⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2019.gada 7.janvāra lēmums lietā Nr.A420175617 (nav publicēts). Skat. arī Administratīvā procesa likuma 303.panta pirmās daļas 6.punktu.

2) trūkst lietas dalībnieka, eksperta vai liecinieka teiktais, kur tiek atspoguļoti svarīgi vai nozīmīgi fakti.

Tas vien, ka vietām nav dzirdams vārds vai vārdu salikums, kurā netiek atspoguļotas nozīmīgas frāzes pareizas lietas izskatīšanai, nevarētu būt par pamatu uzskatīt, ka tiesas sēdes audioieraksts nav pievienots.

Tā, piemēram, Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2019.gada 12.marta lēmuma lietā Nr.SKK-94/2019 pamattēze ir: „Konstatējot trūkumus vai nepilnības tiesas sēdes gaitas fiksēšanā, tiesas nolēmums atceļams gadījumos, ja trūkums vai nepilnība liedz procesā iesaistītajām personām realizēt tiesības uz taisnīgu tiesu, tiesības uz aizstāvību.”⁸¹

Lietā virsprokurors izvirzīja argumentus par to, ka neviena no procesā iesaistītajām personām nebija cēlušas iebildumus par tiesas sēdes protokola noformējumu un saturu jeb neizmantoja Kriminālprocesa likuma 484.panta astotajā daļā paredzētās tiesības, t.i., neiesniedza piezīmes par tiesas sēdes protokolu. Tāpat neviens nebija lūdzis apelācijas instances tiesu konkrētos pierādījumus atkārtoti pārbaudīt tiesas sēdē. Secināms, ka procesā iesaistītajām personām nebija šaubu par pirmās instances tiesas sēdes protokola saturu.

„Fakts, ka tiesas sēdes protokolu nav parakstījusi tiesas sēdes sekretāre, nepadara to par neesošu, it īpaši ņemami vērā apstākļi, ka protokolu ir parakstījusi tiesnese, un Tiesu informatīvajā sistēmā ir pieejami tiesas sēdes audio ieraksti, kas apelācijas instances tiesai ļāva pārliecināties par tiesas sēdes protokola autentiskumu un atbilstību procesuālajai norisei.”⁸²

Augstākā tiesa lietā atzina, ka apelācijas instances tiesa ir pārkāpusi Kriminālprocesa likuma 566.pantu, kas atzīstams par būtisku pārkāpumu Kriminālprocesa likuma 575.panta trešās daļas izpratnē.

Jāpiekrīt tam, ka paraksta neesamība uz tiesas sēdes protokola neliedz lietas dalībniekiem realizēt tiesības uz taisnīgu tiesu, ko pierāda lietas dalībnieku iebildumu necelšana. Taču vienlaikus jāatzīst, ka apstākļi, ka Kriminālprocesa likums neregulē tiesiskās sekas, ja tiesas sēdes protokols nav parakstīts, neļauj atkāpties no Kriminālprocesa likumā noteiktajām prasībām. Ja likums paredz, ka protokolu paraksta tiesas sēdes priekšsēdētājs un tiesas sēdes sekretārs, tad šī likuma prasība ir jāievēro. Likumdevējs ir paredzējis un ietvēris likumā šo noteikumu, lai tas tiktu izpildīts, un protokols būtu pilnīgs. Pretējā gadījumā likuma prasība nav izpildīta, līdz ar to tiesas sēdes protokols nav pilnīgs.

⁸¹ Augstākās tiesas 2019.gada 12.marta lēmums lietā Nr.SKK-94/2019.

⁸² Turpat.

Dokumentu juridiskā spēka likuma 4.panta ceturtnā daļa noteic, ka, ja saskaņā ar tiesību aktu prasībām dokumentā jābūt vairāku personu parakstam, tad dokuments iegūst juridisku spēku, kad to parakstījušas visas attiecīgās personas.⁸³

Tā, piemēram, persona, kura tiesā iesniedz neparakstītu pieteikumu, nevar realizēt tiesības uz lietas izskatīšanu, jo likums pieprasa parakstīt pieteikumu. Pretējā gadījumā lietu neierosina un atstāj bez virzības. Tas ir noteikts, piemēram, Administratīvā procesa likuma 56.panta pirmajā prim daļā.⁸⁴

Augstākā tiesa 2014.gada 16.maija lietā Nr. SKK-302/2014 konstatēja, ka apelācijas instances tiesas tiesnesis pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem bija noskaidrojis, ka viens no tiesas sēdes protokoliem ir nepilnīgs jeb iztrūkst viena lapa, kurā bija atreferētas liecinieku liecības. Par to tiesnesis pirmajai instancei nosūtīja vēstuli, pretī saņemot atbildi ar jaunu tiesas sēdes protokolu.⁸⁵

Kriminālprocesa likuma 575.panta pirmās daļas 6.punkts paredz, ka, ja lietā nav tiesas sēdes protokola un ja tas ir obligāts, tad tas ir būtisks likuma pārkāpums, un tiesas nolēmums ir atceļams.

Augstākā tiesa norādīja, ka Kriminālprocesa likums neparedz papildu tiesas sēdes protokola izgatavošanu, ja konstatētas kļūdas un nepilnības. Tiesa atzina, ka apelācijas instances tiesa, izskatot lietas materiālus un konstatējot, ka lietā ir nepilnīgs tiesas sēdes protokols, nav apsvērusi, vai pirmās instances tiesa nav pieļāvusi likuma pārkāpumu.⁸⁶ Augstākā tiesa atzina, ka apgabaltiesas spriedums ir atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai.

Jāpiekrīt, ka protokola nepievienošana lietas materiāliem ir Krimināllikuma 575.panta pirmās daļas 6.punkta pārkāpums.

Augstākās tiesas lēmuma pamattēze ir tāda, ka likums neparedz papildu tiesas sēdes protokola izgatavošanu, ja protokolā ir konstatētas nepilnības. Lai gan Augstākās tiesas pamattēze ir pamatota, tai pašā laikā ir jāņem vērā lietas dalībnieku tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietvertas Satversmes 92.pantā, no kurām izriet cilvēktiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Arī Kriminālprocesa 14.pantā ir noteiktas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. No tā secināms, ka minētajā lietā apelācijas instances tiesa rīkojās pamatoti, neatceļot spriedumu un nenosūtot lietu jaunai izskatīšanai, bet gan norādot pirmajai instancei vēstules veidā, ka lietā ir nepilnīgs tiesas sēdes protokols, pretī

⁸³ Dokumentu juridiskā spēkā likuma 4.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=210205> [aplūkots 16.05.2019.]

⁸⁴ Administratīvā procesa likuma 56.panta pirmā prim daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 11.05.2019.].

⁸⁵ Turpat. Skat. arī: Augstākās tiesas 2014.gada 16.maija lēmums lietā Nr. SKK-302/2014.

⁸⁶ Augstākās tiesas 2014.gada 16.maija lēmums lietā Nr. SKK-302/2014.

saņemot vēstules veidā jaunu tiesas sēdes protokolu. Tādā veidā netika procesa norise netika kavēta un lietas dalībniekiem tika garantētas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā.

Augstākā tiesa norāda, ka likums neparedz papildu tiesas sēdes protokola izgatavošanu. Autors vārdu „papildu” tulko tā, it kā pie esošā protokola pieliek klāt kaut ko jaunu. Bet šajā gadījumā pirmās instances tiesai bija gatavs tiesas sēdes protokols, kas tehniskas kļūdas rezultātā pie lietas materiāliem tika pievienots nepilnīgi. Pirmajai instancei, saņemot vēstuli no apelācijas instances tiesas tiesneša, nebūt nekas no jauna papildu nebija jāizveido jeb nebija jāizgatavo papildu protokols. Tā vietā tiesa bija jānovērš radušās nepilnības un jānosūta sākotnējais tiesas sēdes protokols pilnā versijā. Piemēram, Latviešu konversācijas vārdnīcā par vārdu salikumu „papildu sodi” ir skaidrots tā, ka papildinājums ir tas, ko uzliek pie galvenā soda.⁸⁷ Velkot paralēles ar minēto skaidrojumu, šajā gadījumā protokols bija galvenā lieta, pie kuras nekāds jauns papildinājums netika pievienots.

5.2. Audioprotokola lietderīguma apsvērumi

Ir jāapsver, vai Administratīvā procesa likumā nebūtu jāievieš izmaiņas, lai tiesas sēdes gaita tiktu fiksēta, izmantojot tehniskos līdzekļus. Nav pamatotas nepieciešamības izmantot pilno protokolu, jo tā ir nelietderīga resursu tērēšana. Mūsdienās tiesas sēde tiek ierakstīta audioierakstā, ko tiesas sēžu sekretārs pēc tiesas sēdes klausās un pārraksta. Tas nozīmē, ka faktiski tiek veikts audioieraksts, kas vēlāk ir atreferēts tiesas sēdes protokolā. Par protokolu procesa dalībnieks var iesniegt piezīmes. Tas ir veids, kā procesa dalībnieks var izmainīt savu tiesas sēdes laikā veiktos argumentus, neskatoties uz to, ka tā faktiski ir tā pati runa, tikai atreferēta. Šāda pieeja nebūtu uzskatāma par pamatotu.

Lai sagatavotu pilno protokolu, tam ir nepieciešams zināms laika posms. Piemēram, norit tiesas sēde, kas ilgst 5 stundas. Tiesa nosaka, ka tiesas sēdes protokols būs pieejams pēc nedēļas. Tiesas sēžu sekretārs vienu minūti no audioieraksta atreferē vidēji astoņās līdz desmit minūtēs. Tas ir, lai atreferētu tiesas sēdes protokolu, teorētiski ir jāstrādā 40-50 stundas. Tas nozīmē, ka tiesas sēžu sekretārs tiesas noteiktajā termiņā nemaz nevar paspēt uzrakstīt vienu pilnu tiesas sēdes protokolu.

Likums neparedz pagarināt tiesas sēdes protokola parakstīšanas dienu, tas tieši pretēji nosaka, ka protokolu paraksta ne vēlāk kā septītajā dienā.

⁸⁷ Būmanis A., Dišlērs K., Švābe A. „Latviešu konversācijas vārdnīca” 15.sējums. Rīgā: A.Gulbja spiestuve, 1937.

Šāda prakse būtu novēršama, ja Administratīvā procesa likuma normas par kārtību, kā tiek fiksēta tiesas sēdes gaita, tiktu pielīdzināta Civilprocesa un Kriminālprocesa likuma normām. Tādā veidā administratīvais process tiesā tiktu padarīts kvalitatīvāks un efektīvāks.

Jāatzīst, ka audio protokola sagatavošana atvieglo arī tiesneša darbu, jo šādā veidā tiesnesim nav jātērē laiks, pārklaustoties visu tiesas sēdes ierakstu. Nekavējot tiesneša darbu, arī tiesas darba kvalitāte ir daudz efektīvāka un ātrāka.

Administratīvā procesa likuma 2.panta 1.punkts noteic, ka likuma pamatmērķis ir nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi cilvēktiesību ievērošanu konkrētās publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu. Tas nozīmē, ka tiesa pēc iespējas kvalitatīvāk strādā, lai ievērotu Administratīvā procesa likuma pamatmērķi.⁸⁸

Analizējot to, vai administratīvā procesa regulējumu vajadzētu pielīdzināt civilprocesam un kriminālprocesam, jāsecina, ka ir nepārprotami skaidrs likumdevēja mērķis, kāpēc tiesai ir garantētas izvēles tiesības noteikt, kāds protokols tiks sastādīts par tiesas sēdi. Vienlaikus jāatzīst, ka šajā jomā ir maz pētījumu, un paliek neizprotams, kāpēc tieši tāda kārtība ir noteikta tikai administratīvajā procesā.

5.3. Par tiesas sēdes gaitas fiksēšanas paziņošanu procesa dalībniekiem un viņu tiesību ievērošana

Tiesā, izmantojot tehniskos līdzekļus, pilnā apjomā fiksē tiesas sēdi, par ko izdara atzīmi tiesas sēdes protokolā.⁸⁹ Tiesai nevienā no procesuālajām normām nav noteikts paziņošanas pienākums procesa dalībniekiem par to, ka tiesas sēde tiek fiksēta audioierakstā.

Praksē ir vērojams, ka atsevišķi tiesneši jau tiesas sēdes sākumā paziņo, ka tiks veikts audioieraksts, bet citi par to paziņo tiesas sēdes beigās. Šāda pieeja ir pretrunā ar pienākumu skaidrot lietas dalībniekiem tiesības iesniegt piezīmes pie protokola. Ja ir veikts audioieraksts, piezīmes pie protokola nevar iesniegt.⁹⁰ Iepriekš minētā sakarā ir analizējams, vai nav saskatāms pārkāpums gadījumā, ja procesa dalībniekiem netiek paziņots par to, ka tiesas sēde tiek fiksēta audioierakstā.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un Latvijas Republikas Satversme garantē cilvēka tiesības uz taisnīgu tiesu. Tāpat Administratīvā procesa

⁸⁸ Administratīvā procesa likuma 2.panta 1.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 07.04.2019.].

⁸⁹ Turpat, 136.1 pants.

⁹⁰ Turpat, 139.pants.

likums tika izstrādāts, lai garantētu cilvēktiesību ievērošanu. Likumā tika izstrādāti vispārēji tiesību principi, kas jāievēro.⁹¹

Nepaziņošana objektīvi neaizskar pušu līdztiesību, jo arī likumā nav noteikts paziņošanas obligātums. Taču apsverams, vai tiek ievērota cieņa pret cilvēku. Viena no cilvēka pamatvērtībām ir cieņa, un to var izbaudīt tikai tad, kad persona ir pilnīgi informēta.⁹² Tā noteikti ir jārespektē un jāaizsargā. Tā ne tikai pieder pie pamattiesībām, bet tā arī ir pamattiesību pamats.⁹³ Latvijas Republikas Satversmes 95.pantā noteikts: „Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu.[..]”.⁹⁴ Tā arī Eiropas Savienības tiesa 2001.gada 9.oktobra spriedumā lietā Nr.C-377/98 apstiprināja, ka cilvēka pamattiesības uz cieņu ir Eiropas Savienības tiesību sastāvdaļa.⁹⁵

Cilvēkam nezinot par to, ka tiek veikts audioieraksts, nav iespējas prasīt to anulēt. Iespējams, personai ir iebildumi pret viņas balss atkārtotu klausīšanos. Pieļaujams, ka nepaziņošana varētu tikt uzskatīta par necienīgu rīcību attiecībā pret personu, kura netika informēta par to, ka tiesas sēde tiks ierakstīta, izmantojot tehniskos līdzekļus.

Vienlaikus ir arī analizējams, vai ar nepaziņošanu netiek pārkāptas privātpersonas tiesības uz privāto dzīvi. Tiesības uz privāto dzīvi ir nostiprinātas Latvijas konstitūcijā – Satversmes 96.pantā. Balstoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, tiesības uz privāto dzīvi ietver personas identitātes, goda un cieņas, savas dzīves telpas, attiecību ar citām personām neaizskaramību, tiek pasargāti no publicitātes un citas tiesības.

Tas, ka privātpersonai tiek nepaziņots par audio ierakstīšanu tiesas sēdē, būtu vērtējams kā privātās dzīves neaizskaramības pārkāpums. Protams, likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības, jo procesuālajos likumos ir paredzēts tehnisko līdzekļu pielietojums. Tomēr cilvēku pamattiesības garantē tiesības uz taisnīgu tiesu, tāpēc tiesai būtu jāievēro, lai netiktu pārkāptas cilvēka tiesības. It sevišķi tā tam būtu jābūt Administratīvajā procesā, jo likums ir uzskatāms par galveno cilvēktiesību garantu.⁹⁶ Piemēram, personai laicīgi jāpaziņo

⁹¹ <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/laba-parvaldiba/administrativais-process> [aplūkots 15.05.2019.]

⁹² Paine Francs Jozefs, Vācijas Vispārīgās Administratīvās Tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums, 174.lpp.

⁹³ Paskaidrojumi attiecībā uz pamattiesību hartu. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 1.pants. Pieejams: <https://fra.europa.eu/lv/charterpedia/article/1-cilveka-ciena> [aplūkots 15.05.2019.]

⁹⁴ Latvijas Republikas Satversmes 95.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 14.05.2019.].

⁹⁵ Eiropas Savienības Tiesas 2001.gada 9.oktobra spriedums lietā Nr.C-377/98 70.-77.punkts. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A61998CJ0377> [aplūkots 15.05.2019.]

⁹⁶ Administratīvais process ir „atslēgas nozare”, no kuras lielā mērā ir atkarīga cilvēktiesību realizācija valstī. (Levits E. Par administratīvā procesa vietu un funkcijām Latvijas tiesību sistēmā. *Jurista Vārds* 1998, 19.marts, Nr.10/11 (78/79)). Cītēts pēc: Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 406.lpp.

par to, ka tiks veikts audioieraksts, lai persona var nodrošināt pārstāvi, kas runās viņa vietā, ja pati nevēlas, lai viņas balss tiktu ierakstīta, un ieraksts vēlāk uzglabāts.

Personas dati ir cilvēka privātuma sastāvdaļa. Fizisko personu datu aizsardzība ir nostiprināta pamattiesībās.

Tiesas sēdes protokolos vienmēr tiek atzīmēti ieradušos procesa dalībnieku dati, tai skaitā personu kodī. Administratīvā procesa likuma 137.panta pirmā daļa nosaka: „Tiesas sēdes protokolā norāda:

- 1) tiesas sēdes norises laiku (gadu, datumu, mēnesi) un vietu;
- 2) tās tiesas nosaukumu, kura izskata lietu, tiesas sastāvu un tiesas sēdes sekretāru;
- 3) tiesas sēdes atklāšanas laiku;
- 4) lietas nosaukumu;
- 5) ziņas par administratīvā procesa dalībnieku, liecinieku, ekspertu un tulku ierašanos;
- 6) ziņas par to, ka administratīvā procesa dalībniekiem izskaidrotas viņu procesuālās tiesības un pienākumi;
- 7) ziņas par to, ka tulki, liecinieki un eksperti brīdināti par kriminālatbildību saskaņā ar Krimināllikumu;
- 8) administratīvā procesa dalībnieku paskaidrojumus, liecinieku liecības, ekspertu mutvārdu paskaidrojumus par viņu atzinumiem, ziņas par lietisko un rakstveida pierādījumu pārbaudi;
- 9) administratīvā procesa dalībnieku pieteikumus un lūgumus;
- 10) tiesas rīkojumus un lēmumus, kas nav pieņemti atsevišķu procesuālu dokumentu veidā;
- 11) šā likuma 30.pantā minētās institūcijas atzinuma īsu saturu;
- 12) tiesas debašu īsu saturu;
- 13) ziņas par tiesas aiziešanu sprieduma taisīšanai vai lēmuma pieņemšanai;
- 14) ziņas par tiesas sprieduma vai atsevišķa procesuāla dokumenta veidā pieņemta tiesas lēmuma nolasīšanu;
- 15) ziņas par sprieduma (lēmuma) saturu, pārsūdzēšanas kārtības un termiņa izskaidrošanu;
- 16) ziņas par to, kad administratīvā procesa dalībnieki var iepazīties ar tiesas sēdes protokolu un pilnu sprieduma (lēmuma) tekstu;
- 17) tiesas sēdes slēgšanas laiku;
- 18) tiesas sēdes protokola parakstīšanas laiku.”⁹⁷

⁹⁷ Administratīvā procesa likuma 137.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 13.05.2019.].

Administratīvā procesa, tāpat arī Civilprocesa un Kriminālprocesa likumu pantos nav noteikts, ka protokolā jāfiksē procesa dalībnieku personas kodi. Iepriekš minētajā Administratīvā procesa likuma pantā pārsvarā visos punktos ir norādīts, ka protokolā norāda ziņas, piemēram, Administratīvā procesa likuma 137.panta pirmās daļas 5.punktā raksta ziņas par procesa dalībnieku, bet tā ir informācija par to, kas ir ieradies un kas nav, bet ne tas, ka jānorāda dalībnieka diskrēta informācija. Cilvēka personas kods satur ir būtiska cilvēka identitātes saturoša informācija. Tā atklāšana var pārkāpt personas tiesības uz privātumu.

Administratīvā procesa likuma 227.panta pirmā daļa nosaka, ka tiesa pirms liecinieka nopratināšanas noskaidro personas identitāti. Tas nozīmē, ka tiesa pārbauda liecinieka identitāti tiesas sēžu zālē, bet tas nenozīmē, ka liecinieka personas kods būtu fiksējams tiesas sēdes protokolā.⁹⁸

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 8.panta 1.punkts un Līguma par Eiropas Savienības darbību 16.panta 1.punkts paredz, ka ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 2016/679 nosaka, ka datu apstrāde jāveido tā, lai tā kalpotu cilvēkam.

Uzskatāms, ka pēc personas identitātes pārliecināšanās pietiek ar to, ka tiesai ir pārliecība par personas identitāti, un var sākt skatīt lietu. Nav šaubu, ka datu aizsardzības principi atļauj apstrādāt datus, bet diskutabls ir jautājums, vai ir pareizi, ka tiesas sēdes protokolā tiek ierakstīts personas kods. Tas nav lietderīgi un ierobežo personas tiesības uz privātumu.

Vispārīgās datu aizsardzības regulas 6.pants nosaka sešus tiesiskos pamatus, lai personas datu apstrāde būtu likumīga. Viens no principiem ir sabiedrības intereses. Otrs princips skar juridisku pienākumu, piemēram, lai darba devējs darbiniekam nodrošinātu sociālās garantijas, viņam attiecīgajām iestādēm jāsniedz personas dati. Protams, ka ir iekļauts piekrišanas princips, proti, kad pats datu subjekts dod savu atļauju datu apstrādei. Kā arī pārējie principi: līguma izpilde, vitālo interešu aizsardzība un leģitīmo interešu ievērošana. Šie principi regulē personas datu apstrādes pieļaujamību, tas ir, datu apstrāde ir pamatota, ja netiek ietekmētas personas, kuras datus apstrādā, pamattiesības vai intereses.⁹⁹

Regula nosaka, ka personas datu apstrādei ir jābūt tiesiskam pamatam. Pārzinis, kurš apstrādā datus, ievēro regulā minētos datu principus:

- 1) likumīgums jeb tiesiskais pamats un godprātība;

⁹⁸ Turpat, 227.pants.

⁹⁹ <https://lvportals.lv/skaidrojumi/295244-personas-datu-apstrades-principi-vispariga-datu-aizsardzibas-regula-iii-2018> [aplūkots 17.05.2019.].

- 2) pārredzamība – datu subjektam būtu saprotams, kas viņa datus apstrādā, kādā apjomā, kādam nolūkam un tam līdzīgi;
- 3) nolūka ierobežojums – personas dati tiek noskaidroti konkrētam likumīgam mērķim, princips nepieļauj datu apstādi bez konkrēta mērķa;
- 4) datu minimizēšana – princips noteic, ka dati tiek apstrādāti ar minimāli nepieciešamo datu apjomu;
- 5) precizitāte – nodrošina tikai precīzu datu apstrādi, neprecīzi dati tūlītēji jāizdzēš vai jālabo;
- 6) glabāšanas ierobežojums – dati tiek uzglabāti tik ilgi līdz sasniegts attiecīgo datu apstrādes mērķis;
- 7) integritāte un konfidencialitāte – personas dati tiek apstrādāti, nodrošinot apstrādes drošību un aizsardzību;
- 8) pārskata atbildība – paredz, ka datu pārzinim ir kvalitatīvas zināšanas par datu aizsardzības principiem un pārzinis ir godīgs apstrādājot personu datus.¹⁰⁰

Neapšaubāmi, ka tiesa drīkst apstrādāt datus. Tomēr tiesai, pārliecinoties par ieradušos personu identitāti, nav nepieciešamības uzglabāt personu datus.

Vērtējot tiesas kompetenci un datu apstrādes pārziņa zināšanas, personai, kuras dati tiek apstrādāti, nav jāšaubās par savu datu drošību.

5.4. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana, kad tiek apskatīts valsts noslēpums

1996.gada 17.oktobra likums "Par valsts noslēpumu" nosaka: „Valsts noslēpums ir tāda militāra, politiska, ekonomiska, zinātniska, tehniska vai cita rakstura informācija, kura iekļauta Ministru kabineta apstiprinātā sarakstā un kuras nozaudēšana vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu valsts drošībai, ekonomiskajām vai politiskajām interesēm.”¹⁰¹

Savukārt, „Valsts noslēpuma objekts ir informācija (ziņa, ziņu kopums) jebkurā tehniski iespējamā tās fiksēšanas veidā, kura saskaņā ar likumu "Par valsts noslēpumu" ir atzīta vai var tikt atzīta par valsts noslēpumu, kā arī materiāls objekts, priekšmets, viela vai elektromagnētiskais lauks, kas ietver, uzglabā, uzkrāj vai atspoguļo informāciju, kura likumā

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Likums „Par valsts noslēpumu” 2.panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=41058> [aplūkots 17.05.2019.].

noteiktajā kārtībā atzīta par valsts noslēpumu.”¹⁰² Valsts noslēpuma objektu saraksts un saturs ir noteikts Ministru kabineta 2004.gada 26.oktobra noteikumos Nr.887.¹⁰³

Administratīvais process paredz izskatīt lietas atklātās tiesas sēdēs, bet, ja runa ir par valsts noslēpumu, tad lietu pilnībā vai daļā izskata slēgtā tiesas sēdē.¹⁰⁴

Autors turpmāk izklāstīs pieredzi darbā ar valsts noslēpumu tiesas sēdē. Ja lietas izskatīšanai pēc būtības pamatā ir, piemēram, Valsts drošības dienesta izdots atzinums, kas saskaņā ar likumu „Par valsts noslēpumu” un Ministru kabineta 2004.gada 26.oktobra noteikumu Nr.887 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” 2.7.5.apakšpunktu ir klasificēts kā slepens, tad pusei, kuru skar šis lēmums, nav tiesību iepazīties ar to, bet tiesnesis, lai varētu izskatīt lietu, kuram ir pieļauta pie valsts noslēpuma, ar to drīkst iepazīties.¹⁰⁵

Tā ir sevišķa procedūra, kurā piedalās lēmuma izdevējinstādes pārstāvis un tiesnesis. Tiesā ir speciāla telpa, kur tiesnesis iepazīstas ar dokumentiem, kas ir klasificēti kā valsts noslēpums. Pēc iepazīšanās tiesnesis rīko atklātu tiesas sēdi, kurā netiek izpausts valsts noslēpuma lēmuma saturs.

Savukārt, ja valsts noslēpums tiek apskatīts tiesas sēdē, tad tiesa to nozīmē kā slēgtu tiesas sēdi, un sēdē piedalās tikai personas, kurām ir pieļauta valsts noslēpumam. Atbilstoši likuma „Par valsts noslēpumu” 9.pantam pieeja valsts noslēpumam ir atļauta tikai tām personām, kurām saskaņā ar amata (dienesta) pienākumiem vai konkrētu darba (dienesta) uzdevumu ir nepieciešamas veikt darbu, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai tā aizsardzību, un kuras saskaņā ar šo likumu ir saņēmušas speciālās atļaujas.¹⁰⁶

Tiesā ir arī tiesas sēdes sekretārs ar šādu pieļauti. Tiesas sēdes sekretārs fiksē tiesas sēdē tiktāl, ciktāl netiek tieši izpausts valsts noslēpums.

Tā kā valsts noslēpums ir svarīga informācija ar augstu nozīmi, un tā nav izpaužama, personas ar to strādā ar vislielāko rūpību, tāpēc nav vērojamas problēmas tiesas sēdes gaitas fiksēšanā, kurā skata valsts noslēpumu.

¹⁰² Turpat, 2.panta trešā daļa.

¹⁰³ MK noteikumi Nr.887 „Valsts noslēpuma objektu saraksts”. Pieņemts 26.10.2004. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=95649> [aplūkots 17.05.2019.].

¹⁰⁴ Administratīvā procesa likuma 108.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 18.05.2019.].

¹⁰⁵ Piemēram, skat.: Administratīvās rajona tiesas 2019.gada 4.aprīļa spriedumu lietā Nr.A420314718.

¹⁰⁶ Likums par valsts noslēpumu 9.pants. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=41058> [aplūkots 18.05.2019.].

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Skaņu ieraksta izmantošana iztiesāšanas laikā ir būtiski atvieglojusi tiesas sēdes gaitas fiksēšanu, un skaņu ieraksta aparatūras lietošana ir ērtāka par protokolēšanu rakstveidā. Tehnoloģiju ieviešana tiesas sēdes gaitas fiksēšanā ievērojami atvieglo tiesas darbu, panākot to, ka tiesa pievēršas pašam svarīgākajam uzdevumam – tiesas spriešanai. Tādējādi, ieviešot tiesās tehniskos līdzekļus, tiek ekonomēti valsts resursi un tiesas process kopumā kļūst drošāks un raitāks.
2. Nav vienlīdzīgas attieksmes par to, kā tiek fiksēta tiesas sēdes gaita. Administratīvais procesa likums paredz izvēles tiesības, kā fiksēt tiesas sēdes norisi, turpretim Civilprocesa un Kriminālprocesa likums prioritāri paredz veikt audioierakstu. Autors savā bakalaura darbā ierosina grozīt Administratīvā procesa likuma normas par tiesas sēdes gaitas fiksēšanu tā, lai tās paredzētu tiesas sēdes gaitu fiksēt audioierakstā.
3. Tāpat Latvijas procesuālajos likumos ir atšķirīgi termiņi tiesas sēdes protokola sastādīšanai, ja tiesas sēde tiek fiksēta audioierakstā. Civilprocesa un Kriminālprocesa likumi paredz tiesas sēdes protokola parakstīšanu ne vēlāk kā trešajā dienā, bet Administratīvā procesa likums to paredz ne vēlāk kā septītajā dienā. Autors ierosina veidot vienotu tiesu sistēmu, kur katrā no procesu likumiem neatšķirtos tiesas sēdes protokola sastādīšanas termiņš.
4. Latvijā administratīvā procesa regulējums ir pārņemts no Vācijas administratīvā procesa. Taču autors ir izdarījis secinājumus, ka Latvijas Administratīvajā procesā ietvertais regulējums par tiesas sēdes gaitas fiksēšanu ir daudz detalizētāks atšķirībā no pētīto valstu regulējumiem. Secināms, ka Igaunijas Administratīvā procesa kodekss ir vairāk līdzīgs Vācijas Administratīvā procesa likumam, jo šajās valstīs administratīvā procesa regulējumos ir vispārīgi norādīts, kas rakstāms tiesas sēdes protokolā un kas to paraksta, ietverot atsauci, ka izvērstāki noteikumi meklējami Civilprocesa kodeksu regulējumā.
5. Gadījumos, kad tiesa konstatē, ka lietas materiālos ir nepilnīgs tiesas sēdes protokols, tiesai, lemjot par tiesas nolēmuma atcelšanu, būtu jāvērtē samērīgums, jo ir citi iespējami līdzekļi, kā novērst šo pārkāpumu, neatceļot tiesas spriedumu un nenosūtot lietu jaunai izskatīšanai.
6. Likumdevējs Civilprocesa likumā ir ietvēris noteikumu, kas paredz tiesas sēdes protokola sagatavošanas termiņu sarežģītās lietās. Autors uzskata, ka šāda likumdevēja pieeja noved pie nevienlīdzīgas attieksmes, jo visos procesa veidos ir saskatāmas sarežģītas lietas.
7. Ja procesa dalībnieki netiek informēti par to, kādā veidā tiek fiksēta tiesas sēde, ir konstatējams lietas dalībnieku cilvēktiesību pārkāpums.

8. Personai, kas strādā ar valsts noslēpumu, to dara ar vislielāko rūpību un atbildību, tāpēc, fiksējot tiesas sēdes, kurā tiek apskatīts valsts noslēpums, gaitu nav vērojamas problēmas.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
2. Autoru kolektīvs. Dr.iur. J.Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008.
3. Aperāne K. Subjektīvās publiskās tiesības. Grām.: Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005.
4. Aperāne K., Vaivods K. Par atsevišķiem administratīvā procesa jautājumiem. Jurista vārds, 2006, 14.februāris, Nr.7 (410).
5. Briede J. Administratīvais akts. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003.
6. Briģis I., Rozenbergs J. Padomju civilprocesuālās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1978.
7. Bukovskis V. „Civīlprocesa mācību grāmata” 1933.
8. Būmanis A., Dišlērs K., Švābe A. „Latviešu konversācijas vārdnīca” 15.sējums. Rīgā: A.Gulbja spiestuve, 1937.
9. Būmanis A., Dišlērs K., Švābe A. „Latviešu konversācijas vārdnīca” 17.sējums. Rīgā: A.Gulbja spiestuve, 1938.
10. Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Prof., Dr.iur. Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
11. Likumu un Valdības rīkojumu krājums, 1921. 3.aprīlis, Nr.7.
12. Meikališa Ā. „Tiesu vara Latvijā”, 1997.
13. Paine Francs Jozefs Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības (ceturtais pārstrādātais izdevums). Vācijas Administratīvā procesa likums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
14. Pāvils L. Administratīvais process veicinās uzticību tiesu varai. Intervija ar Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāju V.Jonikānu. Jurista Vārds, 2004, 24.februāris, Nr.7 (312).
15. Pleps J. Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Intervija ar Senāta Administratīvo lietu departamenta senatori J.Briedi. Jurista Vārds, 2006, 21.februāris, Nr.8 (411).
16. Statkus S., Vaivods K. Administratīvais process un valsts pārvalde: daži pamatjautājumi. Jurista Vārds, 2005, 15.marts, Nr.10 (365).
17. Vaivods K. Rakstveida process administratīvajā tiesas procesā. Jurista vārds, 2005, 3.maijs, Nr.16 (371).

Normatīvie akti

1. Līgums par Eiropas Savienības darbību. Parakstīts Mārstrihtā 07.02.1992. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> [aplūkots 15.05.2019.].
2. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 2016/679. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679> [aplūkots 15.05.2019.].
3. Eiropas Savienības Pamattiesību harta 2016/C 202/02. Pieejams: <https://fra.europa.eu/lv/charterpedia/article/1-cilveka-ciena> [aplūkots 15.05.2019.].
4. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [aplūkots 15.05.2019.].
5. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 14.05.2019.].
6. Dokumentu juridiskā spēka likums. Pieņemts 06.05.2010. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=210205> [aplūkots 16.05.2019.].
7. Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820> [aplūkots 12.05.2019.].
8. Administratīvā procesa likums. Pieņemts: 25.10.2001. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=55567> [aplūkots 27.03.2019.].
9. Civilprocesa likums. LV likums. Pieņemts 14.10.1998. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 12.05.2019.].
10. Par valsts noslēpumu. LV likums. Pieņemts 17.10.1996. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=41058> [aplūkots 18.05.2019.].
11. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes Deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Pieņemts 04.05.1990. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=75539> [aplūkots 12.05.2019.].
12. Civilprocesa kodekss. LV likums: Pieņemts 27.12.1963 [zaudējis spēku]
13. Civīlprocesa nolikums. 1932.gada izdevums ar pārgrozījumiem un papildinājumiem. Zv. Advokāta Kārļa Dzelzīša redakcijā. Rīgā, 1936. Izdevniecība „Dzīve un Kultūra”.
14. Civilprocesa likuma pārejas noteikumi Nr.1.
15. Krievijas Federācijas Administratīvā procesa kodekss. Pieņemts 20.12.2015. Pieejams: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=314899&fld=134&dst=101300,0&rnd=0.7586496277174883#03028059107249397> [aplūkots 13.05.2019.].

16. Vācijas Administratīvā procesa likums. Pieņemts 25.05.1976. Pieejams: <http://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=289> [aplūkots 08.05.2019.].
17. Vācijas Civilprocesa kodekss. Izsludināts 05.12.2005. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html [aplūkots 08.05.2019.].
18. Igaunijas Administratīvā procesa kodekss. Pieņemts 27.01.2011. Pieejams: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/530102013037 [aplūkots 15.05.2019.].
19. Igaunijas Civilprocesa kodekss. Pieņemts 20.04.2005. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/512042019002/consolide> [aplūkots 15.05.2019.].

Tiesu prakse

1. Eiropas Savienības Tiesas 2001.gada 9.oktobra spriedums lietā Nr.C-377/98.
2. Augstākās tiesas 2019.gada 12.marta lēmums lietā Nr.SKK-94/2019.
3. Augstākās tiesas 2014.gada 16.maija lēmums lietā Nr. SKK-302/2014.
4. Administratīvās apgabaltiesas 2019.gada 7.janvāra lēmums lietā Nr.A420175617 (nav publicēts).
5. Administratīvās apgabaltiesas 2018.gada 8.novembrī spriedums lietā Nr.A420187817.
6. Administratīvās apgabaltiesas 2016.gada 28.decembra spriedums lietā Nr.A420167215.
7. Administratīvās rajona tiesas 2019.gada 4.aprīļa spriedums lietā Nr.A420314718.

Citi avoti

1. Bangarolas tiesnešu ētikas principi. Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts, 2001. gads, ko pieņēmusi Tiesnešu grupa tiesnešu godprātības nostiprināšanas jautājumos un kas pārskatīts augstāko tiesu tiesnešu apaļā galda sanāksmē Miera pilī, Hāgā, 2002. gada 25.–26. novembrī).
2. Pilotprojekts. Tiesu iekārtas pamatnostādnes. Pieejams: https://www.ta.gov.lv/UserFiles/1392965812_Tiesu_iekartas_pamatnostadnes.docx [aplūkots 02.04.2019.].
3. Tieslietu ministrijas likuma projekts grozījumi Administratīvā procesa likumā.
4. <http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tiesu-lietam/arhivs/iztiesa-kriminallietu-izmantojot-videokonferenci2?year=2012&month=9&>.
5. https://www.ta.gov.lv/LV/aktualitates_17/informacija_54/kurzemes_apgabaltiesa_tiesas_procesa_norise_pirmo_reizi_izmanto_videokonferenci_C228.html.
6. <https://lvportals.lv/tiesas/298357-ludzu-piecelties-tiesa-nak-ka-jauzvedas-tiesas-zale-2018> [aplūkots 25.03.2019.].

7. <https://skaties.lv/zinas/zinatne-un-tehnologijas/tehnologijas/maksliga-intelekta-dotielabumi-beidzot-ari-latviski-runatu-tekstu-var-parverst-datorraksta/> [aplūkots 12.05.2019.].
8. <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/laba-parvaldiba/administrativais-process> [aplūkots 15.05.2019.].
9. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/295244-personas-datu-apstrades-principi-vispariga-datu-aizsardzibas-regula-iii-2018> [aplūkots 17.05.2019.].
10. 2018.gada 28.septembra Tiesnešu ētikas komisijas atzinums, Rīgā. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/Atzinums_61.docx [aplūkots 15.03.2019.].

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Tiesas sēdes gaitas fiksēšana administratīvajā procesā” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Dāvis Pastars

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Lekt., Mg.iur. Anita Kovaļevska _____

2019.gada _____._____.

Recenzents: _____.

Darbs iesniegts Valststiesību zinātņu katedrā 2019.gada _____._____.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Ramona Polmane _____.

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2019.gada _____._____, prot. Nr._____, vērtējums_____.

Komisijas sekretārs(-e): _____.